

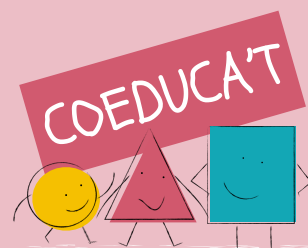
PROGRAMA COEDUCA'T

Orientacions per a l'educació afectivosexual

**Educació primària/
cicle superior**

Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

PROGRAMA COEDUCA'T/Orientacions per a l'educació afectivosexual

---

Educació primària/ cicle superior

Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

Aquest llibre està publicat amb una llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObra Derivada 4.0.

No es permet l'ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades.

Aquesta llicència implica que sou lliures de copiar i redistribuir el material en qualsevol format sempre que:

- Es reconegui l'autoria.
- No s'utilitzi amb finalitats comercials.
- No es difongui el material transformat a partir de l'original.

La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Aquest document ha estat **redactat** per un grup de treball format per persones expertes en temes de coeducació, perspectiva de gènere i educació afectivosexual: Mireia Amat Escútia, Mireia Cebrián Plazas, Maria González Aran, Laia Clua Torras i Gemma Altell Albajes.

Ha estat **coordinat** per Sílvia Aldavert Garcia i Jordi Baroja Benlliure, de L'Associació de Drets Sexuals i Reproductius.

Hi han **col·laborat persones especialistes** en aquests temes, Elena Longares Hernández i Gemma Deulofeu Villanueva.

S'ha comptat amb l'**assessorament pedagògic per a cadascuna de les etapes** de Mar Noguerol Ramírez, Maria José Aparicio Manchado, Estany Vila Belmonte, i de les tècniques de la Sub-direcció General d'Ordenació Curricular, Pilar Badenas Navarro, Rita Bagur Marquès, Maria Ojuel Solsona i Elisenda Poch Balart.

Així mateix hi han **col·laborat les entitats**: Assexora'Tgn, Actua Vallès, Assemblea d'Escoles Feministes de Gràcia, Grup de Coeducació de Ca la Dona, La Ciranda/Migjorn, Comitè 1r de Desembre, Consell Nacional de Joventut de Catalunya, Cooperativa Candela, Cooperativa Mandràgores, SIDA STUDI.

I, també hi ha **col·laborat** el Servei de Salut Comunitària de la Direcció de Promoció de la Salut de l'Agència de Salut Pública de Barcelona.

© Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

Elaboració i edició: Sub-direcció General d'Ordenació Curricular
Disseny i maquetació: Maite Miró Cubias, del Servei de Currículum d'Infantil i Primària
Correcció i assessorament lingüístic: e-traducta.com

1a edició: **octubre de 2020**

Índex

Presentació	5
L'educació sexual i els Drets Sexuals i Reproductius.....	7
Claus de lectura i aplicació dels materials	12
Primer contacte amb el Coeduca't?	14
 Eix 1 - Societats i Drets Sexuals i Reproductius	 15
1.1 Valors, societats i sexualitat	15
1.2 Drets humans i Drets Sexuals i Reproductius	17
Proposta d'activitat d'aprenentatge	20
Recursos	23
 Eix 2 - Relacions	 25
2.1 La vida en comunitat	25
2.2 Llars, famílies i criances	27
2.3 Vincles, relacions afectives i sexoaffectives	29
Proposta d'activitat d'aprenentatge	31
Recursos	33
 Eix 3 - La construcció social del gènere	 34
3.1 Anàlisi crítica del gènere	34
3.2 Violències masclistes i LGTBIfòbiques	36
3.3 La violència sexual a la infància i l'adolescència	38
Proposta d'activitat d'aprenentatge	39
Recursos	41

Eix 4 - Cossos, desenvolupament i autoconeixement	43
4.1 Consciència i imatge corporal	43
4.2 Anatomia i fisiologia sexual i reproductiva	46
4.3 Pubertat	47
Proposta d'activitat d'aprenentatge	49
Recursos	51
 Eix 5 - Plaers, sexualitats i desitjos sexuals	 52
5.1 Plaer, imaginaris i desitjos sexuals	52
5.2 Relacions sexuals, sexualitats i cicle de vida sexual	54
5.3 Desig i consentiment	57
Proposta d'activitat d'aprenentatge	59
Recursos	61
 Eix 6 - Habilitats per a l'autocura de la salut sexual i reproductiva	 62
6.1 Promoció de la salut sexual i reproductiva	62
6.2 Influència del grup d'iguals en la salut sexual i reproductiva	65
6.3 Presa de decisions, ús de mètodes barrera i anticonceptius i dret al propi cos	66
6.4 Habilitats de comunicació, negociació i rebuig en sexualitat i salut sexual	68
6.5 Suport mutu i recursos en salut sexual i reproductiva	69
Proposta d'activitat d'aprenentatge	71
Recursos	73
 Ús conscient del llenguatge	 75

Presentació

El Departament d'Educació posa a disposició de tots els centres educatius de Catalunya el Programa COEDUCAT, amb l'objectiu que, des de P3 a 4t d'ESO, s'incorpori la coeducació, la perspectiva de gènere i l'educació sexoaffectiva al currículum, com una eina determinant per a la prevenció de les violències masclistes i per al desenvolupament social i emocional de les persones.

Les polítiques educatives d'igualtat de gènere insten el sistema educatiu a treballar de manera activa per aconseguir un model d'escola inclusiva que eduqui en el desenvolupament integral de les persones, sense discriminacions i en el rebuig a tot tipus violència. El centre educatiu és l'espai de socialització per excel·lència, on s'eduquen les ciutadanes i els ciutadans més joves amb la voluntat que esdevinguin persones crítiques, lliures i amb valors democràtics que contribueixin a millorar la societat perquè avanci cap a la igualtat, sense estereotips de cap tipus.

Els objectius dels decrets de currículum de totes les etapes educatives destaquen que cal afavorir la igualtat de drets i oportunitats de totes les persones sense cap tipus de discriminació (per raó de naixement, raça, sexe, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social), i rebutjar els estereotips sexistes que suposin discriminació entre homes i dones. Així mateix, s'assenyala que cal desenvolupar les capacitats afectives en tots els àmbits de la personalitat i en la manera de relacionar-se amb els altres, afavorint les que fomentin la igualtat de gènere i els drets humans i les que rebutgin la violència i el prejudici de qualsevol mena.

Tot i que el primer article de la Declaració Universal dels Drets Humans, aprovada per les Nacions Unides l'any 1948, diu que "Tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i drets i, dotats com estan de raó i consciència, han de comportar-se fraternalment els uns amb els altres" no va ser fins la Declaració de Viena del 1993 quan les Nacions Unides van reconèixer els drets de les dones com a drets humans. La Conferència Internacional sobre Població i Desenvolupament del 1994 introduïa la noció de salut sexual i reproductiva, reconeixent per primera vegada els drets sexuals i reproductius dins dels drets humans a protegir. Des de llavors l'educació afectiva i sexual és un dret reconegut i una prioritat present en totes les agendes internacionals.

L'any 2015, l'Assemblea General de l'ONU va aprovar [l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible \(ODS\)](#), incorporant en l'objectiu 5 (Igualtat de gènere) l'accés universal a la salut sexual i reproductiva i als drets reproductius.

La UNESCO (2017) manifesta la necessitat d'una educació escolar integral i de qualitat sobre sexualitat i drets sexuals i reproductius per transmetre coneixements precisos, la promoció d'actituds i valors positius, i el desenvolupament de competències que permetin prendre decisions amb coneixement de causa.

A la [Declaració d'Incheon per a l'Educació 2030](#) s'insta a una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i a un aprenentatge prolongat al llarg de la vida: reconèixer la importància de la igualtat de gènere per aconseguir el dret a l'educació igualitària per a totes les persones. L'educació afectiva i sexual ha esdevingut un dret i una prioritat en totes les agendes internacionals que proposen iniciatives educatives de promoció de la salut i els drets humans en el marc d'un model integral amb perspectiva de gènere. I des del Departament d'Educació ens comprometem a donar suport a les polítiques, plans i contextos d'aprenentatge en els quals es tinguin en compte la perspectiva de gènere, així com incorporar-la en la formació de docents i en els plans i en els programes d'estudis, com un pas necessari per poder eliminar qualsevol tipus de violència a les escoles.

Us encoratjo a treballar conjuntament per educar coeducant-nos. Els centres educatius i la comunitat educativa teniu un paper rellevant en la possibilitat de provocar els canvis necessaris per viure en una societat on els pensaments, les actituds i els comportaments de les persones ens permetin relacionar-nos solidàriament.

Diacrític

dona dóna dona dóna
dona dóna dona dóna
dona dóna dona dóna
dona dóna dona dóna
dona dóna dona dóna

que violent és un accent
quan no fa prou diferència

Mireia Calafell

Maite Aymerich Boltà
Directora general de Currículum i Personalització

L'educació sexual i els Drets Sexuals i Reproductius

L'acadèmia no és el paradís. Però aprendre és un lloc on el paradís pot ser construït. L'aula, amb totes les seves limitacions, roman un indret de possibilitat. En aquest camp de possibilitat tenim l'oportunitat de treballar per la llibertat, de demanar-nos, a nosaltres mateixes i a les nostres companyes, una obertura del cor i de la ment que ens permeti encarar la realitat així com imaginar col·lectivament camins per moure'ns més enllà de les fronteres, per transgredir. Això és l'educació com a pràctica de llibertat.

bell hooks (1994)¹

La introducció de l'educació afectiva i sexual al currículum de l'educació formal és una reivindicació històrica dels moviments que defensen els Drets Sexuals i Reproductius, és a dir, la defensa dels drets humans. Són múltiples els organismes, instruments i consensos internacionals (OMS, UNESCO, Caire, Beijing, CEDAW)^{2,3,4} que han reafirmat i reiterat la centralitat d'aquesta proposta a efectes de la garantia del dret fonamental a l'educació, el dret fonamental a la salut, i, per descomptat, la possibilitat de viure una sexualitat desitjada i plaent, lliure de qualsevol forma de violència, incloent-hi qualsevol tipus de coacció i/o discriminació. En el context català, el marc legislatiu vigent⁵ ja contempla la idoneïtat d'introduir l'educació afectiva i sexual per a la construcció d'una societat més justa i sostenible, on la violència, la discriminació i l'opressió no hi tinguin cabuda.

L'educació sexual es projecta, doncs, com l'espai des del qual podem **comprendre la sexualitat, en tota la seva diversitat, centrada en el plaer i el benestar, des d'una perspectiva feminista i de drets.** I com que parlem de drets, de Drets Sexuals i Reproductius i, per tant, de drets humans, ha de quedar clar que l'educació sexual ha de ser **universal, inalienable i interdependent** de la resta del conjunt de drets que recullen i reconeixen allò que és inherent a qualsevol persona.

¹ Watkins, Gloria Jean (bell hooks), *Teaching transgress. Education as the practice of freedom*. London: Routledge, 1994.

² WHO for European Region. [Standards for Sexuality Education in Europe - Estándares de Educación Sexual para Europa](#). Oficina Regional de la OMS para Europa y BZgA. WHO, BZgA, editors, 2010, 84 p.

³ UNESCO. [Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad: un enfoque basado en la evidencia](#), 148 p.

⁴ *Monogràfic Drets Sexuals i Reproductius. Violències masclistes: vulneracions dels DSiR*. L'Associació.

⁵ [Llei 17/2015 d'igualtat efectiva entre homes i dones](#); [Llei 11/2014, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia](#); [Llei 14/2010 dels drets i oportunitats en la infància i l'adolescència](#); [Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista](#).

Els punts següents constitueixen els pilars fonamentals de l'educació sexual:

1. Des dels Drets Sexuals i Reproductius
2. Amb perspectiva feminista i interseccional
3. Sempre centrada en el plaer
4. Amb una mirada holística i integral
5. Amb la diversitat com a protagonista, transversalitzant-ne les interseccions
6. Fomentant el pensament crític i la lògica sociopolítica
7. Promovent l'autoconeixement, el coneixement i l'autocura

Aquesta proposta d'educació afectiva i sexual remarca el terme *afectiva* per fer-ne notar la invisibilitat permanent en una societat basada en la producció, l'eficiència i els mandats associats a la masculinitat, on les emocions sovint han quedat relegades a un segon terme, a l'àmbit privat, com a debilitats. Tot i així, **un abordatge integral de la sexualitat ja comporta implícit el protagonisme de l'eix de l'afectivitat**, l'eix relacional, perquè no podem imaginar una sexualitat positiva i saludable que no observi críticament sota quins paràmetres i models es teixeixen els vincles existents a la comunitat, a les famílies i a les unitats de convivència, o aquells que escollim i que prenen forma d'amistat i sexoafectivitat, fet que recupera la dimensió política dels afectes i les cures (Morgade 2019:3)⁶.

Des del convenciment que la sexualitat interpel·la tots els àmbits de la nostra vida, la proposta inclou també **una atenció expressa a l'eix social**, analitzant els valors de les diferents realitats societàries; les dinàmiques, estructures i institucions reguladores; la història del marc dels drets humans i les lluites per garantir-los d'una forma efectiva; les relacions d'hegemonia i contrahegemonia cultural que pauten normes de pensament i conducta a individus i comunitats, etc. Conscients que qualsevol experiència humana es revesteix dels elements descrits, **la vessant sociocultural i històrica esdevé també un tema transversal en tots els eixos que guien la divisió dels materials**.

Les persones, en la nostra acció quotidiana i col·lectiva, participem de la construcció i reproducció de nocions abstractes, com la cultura i els dispositius ideològics i de creences. Aquestes, a la vegada, en una relació recíproca, condicionen i modelen la nostra manera de ser persones,

⁶ Morgade, G. *La educación sexual integral como proyecto de justicia social*. Descentrada, 3 (1), e080, 2019. <https://doi.org/10.24215/25457284e080>

d'interactuar amb les altres i amb l'entorn. En els darrers anys, s'ha pres més consciència en relació al reconeixement i l'impacte del sistema heteropatriarcal sobre la pròpia vida, gràcies a la tasca que els feminismes han desenvolupat durant segles arreu del món. **En abordar l'educació sexual es fa imprescindible prestar atenció a la influència del masclisme i l'heterosexisme sobre la vivència de la sexualitat i la reproducció.** La tirania del gènere i la persecució de preferències sexuals no normatives; el control dels cossos de les dones i la criminalització del seu dret a decidir sobre aquests; la reproducció dels rols de gènere i l'atribució d'estereotips sobre el desig sexual (associat a l'home, consentit per la dona) i la incidència evident de la violència sexual a nivell internacional, entre moltes altres qüestions. Les vulneracions de drets fan palesa la necessitat de desmuntar aquest sistema criminal per a la promoció de la salut de totes les persones.

I és que la salut, un dels aspectes centrals de les nostres vides, no és l'absència de malaltia, sinó la consecució d'un estat de benestar que contempla les vessants sociorelacional, psicoemocional i física de qualsevol ésser humà. L'educació formal és un espai privilegiat per a la promoció de la salut, i, des de la perspectiva dels Drets Sexuals i Reproductius, **l'educació sexual incorpora alhora una mirada atenta i crítica a tots els aspectes de la sexualitat i la reproducció que tenen un impacte sobre els aspectes descrits, incentivant dins l'aula habilitats i estratègies d'autocura personals i col·lectives.** Des de la provisió d'informació científicament rigorosa sobre mètodes barrera i anticonceptius a la reflexió sobre l'impacte del context i de les pròpies decisions en l'adquisició d'hàbits de vida saludables i la prevenció d'afeccions i malestars. Considerant també el paper que desenvolupa el grup en aquests aspectes, la importància de comunicar i negociar amb les altres persones per congregar interessos i necessitats i l'oportunitat o idoneïtat de recórrer a recursos externs especialitzats.

No podem pensar, però, en el cos que pot emmalaltir o en el cos que es cuida físicament com l'única presència de la dimensió corporal en un programa d'educació sexual integral. Se'ns fa bastant evident la relació estreta que hi ha entre els cossos i la sexualitat; som cossos sexuats i aquests interactuen, amb si mateixos, amb nosaltres mateixes, o amb els cossos de les altres persones en gran part dels imaginaris sexuals. És per això que val la pena **aprofundir en el coneixement i l'autoconeixement que tenim de la dimensió corporal, tant des d'una lectura anatòmica i fisiològica com des de la consciència i la percepció i els simbolismes que s'hi associen**, sobretot en època escolar, quan les transformacions que transiten els cossos prenen velocitats vertiginoses i estan carregades de significats. I tot explorant el cos des de la vivència com un espai dinàmic de possibilitat, que és i es fa, que acull i crea, que sent i comunica. També cal identificar l'acció externa que oprimeix, normativitza i exclou tota la diversitat corporal existent i tota la possibilitat de viure el propi cos i el cos de les altres persones des del plaer i el benestar.

Perquè **reivindiquem el plaer**, el plaer conscient i responsable. El plaer entès com la capacitat de gaudir, que ens permet, des de cada experiència subjectiva i diversa, valorar les nostres accions i compromisos, revisar allò que ens fa mal i potenciar allò que ens fa sentir bé. Perquè, deixant de banda les doctrines repressives i punitives que promulguen una sexualitat associada exclusivament a finalitats reproductives, **acompanyar en l'exploració del desig, de pràctiques, imaginàries i fantasies vol dir educar en el benestar, visibilitzar la diversitat de formes i colors de preferències, emocions i sensacions i democratitzar aquesta vivència des de l'ètica dels drets humans, aprenent a promoure i defensar el dret al plaer per a totes les persones.**

L'educació sexual integral té l'objectiu de participar del creixement i desenvolupament personal i comunitari, d'apropar-nos a un horitzó on la vida ha vençut contra les desigualtats, l'explotació i la discriminació. Des d'aquesta premissa, caldrà posar llum a totes les formes de violència que hi ha en aquest present que volem transformar, les violències que exercim, que permetem per la nostra indiferència i passivitat, que tolerem perquè ens fan massa por o perquè no som capaces ni capaçes d'imaginar l'alternativa. **Per tal de poder entendre la complexitat de la violència, l'impacte de les condicions sistèmiques i la reproducció d'aquestes en les dinàmiques interpersonals, hem de polititzar l'experiència singular, entendre-la en el context d'un entramat d'estructures discriminatòries, que s'articulen i s'imbriquen en la vivència del patiment i el malestar.** És necessària, per tant, l'aplicació de la perspectiva interseccional, una perspectiva que descriu la inextricabilitat de les diferents categories socials recognoscibles i dinàmiques que se'n deriven, per exclusió o per transgressió, de la imposició d'un determinat model normatiu "Home, blanc, ric, heterosexual, físicament canònic, etc.". **La vivència des dels marges, la vivència de les dones, migrades, homosexuals, transsexuals, pobres, treballadores, amb diversitat funcional, grasses, i un llarg etcètera, només es pot acollir, defensar i reivindicar des d'una lectura interseccional de la seva realitat concreta.**

Tots els eixos recorreguts i els continguts plantejats descriuen en l'actualitat molts debats candents, uns debats que encapçalen els moviments socials i militants que des de diferents coordenades lluiten per una vida digna. Els posicionaments parteixen de la resposta activa a determinades condicions de vida, i són tan vigents com ho són les estructures a les quals contesten, però la reflexió cap a la vida digna serà una constant del pensament crític. Per això, **caldrà revisar les aportacions presents, reformular-les i proposar-ne de noves sempre que es consideri necessari, des de tota la riquesa i la diversitat dels sabers col·lectius.**

Per acabar, proposem una mirada interna, reflexiva i autocrítica respecte a la docència i els models pedagògics. Som conscients, i és una de les principals aportacions dels materials, que el context condiona les nostres maneres de fer, com a persones i, per tant també, com a professionals. Des de la voluntat de transformar la realitat de manera integral, els feminismes han revisat i analitzat tots els àmbits de les nostres vides, incloent l'activitat pedagògica. En aquest sentit es fan propostes

que, a la pràctica, suposen incorporar els continguts de l'educació afectiva i sexual a la tasca de l'equip docent, no només en la seva acció emissora, sinó també en les pròpies habilitats i actituds comunicatives, atenció a l'espai, tracte amb l'alumnat, format d'avaluació, dinàmiques en el si de l'equip professional, relació amb les famílies i persones cuidadores d'infants i joves, etc. **Així, entenem que la millor aplicació dels materials passa per una atenció explícita al com: com es generen espais participatius i dialògics de creació de coneixement a l'aula, com es cuiden tots els vincles i com s'encarna una persona adulta referent i de confiança més enllà de les paraules que diu en el seu fer de cada dia.**

"El nostre projecte pretén fomentar la **participació** cívica del jovent perquè partim de la idea bàsica que cada persona és important i que l'actuació que desenvolupa pot marcar una diferència positiva en el món que l'envolta"; amb aquestes paraules, Rosa Sanchís (2018) defineix la intenció dels materials d'educació sexual "Els nostres drets, els nostres cossos"⁷ per al País Valencià i nosaltres les compartim fil per randa. **Des de la mateixa premissa, a més, volem acabar aquesta introducció fent un reconeixement explícit a totes aquestes persones que, des de la docència, conscients de la mancança d'una proposta més orgànica, han desplegat iniciatives per promoure l'educació sexual, nodrint el creixement i l'aprenentatge d'infants i joves, amb un compromís ferm amb el seu benestar.**

⁷ Els nostres drets, els nostres cossos. Guia d'Educació Sexual. Generalitat Valenciana, 2018.

Claus de lectura i aplicació dels materials

En aquest apartat, oferim una guia dels documents que s'introdueixen a continuació. Els materials inclouen **tres publicacions** que corresponen respectivament a les propostes per a les etapes de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària. La d'educació infantil està adreçada al segon cicle d'aquesta etapa; la d'educació primària es divideix en tres documents, cada un adreçat a un cicle: inicial, mitjà i superior; la d'educació secundària està formada per dos documents, un per als cursos primer i segon i un altre per a tercer i quart. En total, doncs, els continguts s'organitzen en **sis dossiers**.

Cada dossier es compon de **sis capítols** relatius als eixos que conformen una mirada integral a l'educació sexual. Tots els capítols consten d'una **introducció** dels diferents aspectes de cada temàtica, que té l'objectiu de contextualitzar i explicar els elements principals que cal abordar; un recull sintètic de les **idees clau** de cada fragment introductori per a tot l'equip docent i una enumeració dels **continguts** desglossats. Per últim, al final de cada capítol s'hi afegeix una **proposta d'activitat** i un petit **recull de recursos i materials**. Aquests apartats no són més que aproximacions tant metodològiques com didàctiques al material, i per tant, un punt de partida des del qual desenvolupar tots els coneixements, temàtiques i continguts presentats.

Les **activitats** es plantegen com a orientacions per començar a exemplificar el treball a l'aula i a l'escola, de manera que serà tasca de l'equip docent l'adaptació de cada activitat a les diverses edats i nivells maduratius, així com a les diferències i característiques específiques de cada cas. Alguns aspectes com la durada de les activitats, les fases de desenvolupament o fins i tot les dinàmiques, hauran de ser pensades i definides des del coneixement acurat de cada realitat, vetllant sempre pel benestar del grup.

El **recull de recursos**, al seu torn, busca ampliar els continguts i coneixements específics que es treballen a cada capítol. S'hi inclouen materials teòrics per a l'equip docent que permeten seguir indagant en les temàtiques treballades i altres materials de suport pedagògic per a contribuir al desenvolupament del treball a l'aula.

Amb la voluntat de construir un marc holístic es recomana fer **una lectura vertical** (una lectura transversal de tots els eixos per cada etapa educativa) **que entengui com s'imbriquen i se solapen els diferents continguts presentats**, ja que la divisió pretén només ser operativa, però

es desdibuixa i es conjuga en una visió global. La mateixa premissa regeix les activitats proposades, en tant que totes i cada una, malgrat estar assignades a un eix concret, obren espais d'oportunitat per abordar també continguts presentats en els altres eixos.

És possible alhora fer **una lectura horitzontal** (una lectura des d'infantil a secundària) de tots els eixos, en el sentit que tracen un recorregut d'aprenentatge acumulatiu que es pot consultar a l'[itinerari d'educació afectivosexual](#). És molt important tenir present aquesta lectura horitzontal ja que, malgrat les assignacions curriculars dels diferents continguts a una etapa escolar determinada, la tasca de l'equip docent rau a **poder detectar les necessitats singulars de cada grup i aplicar-hi un abordatge adequat**, capaç d'incidir en la seva realitat concreta, acompanyant-ne la formació. Això implica conèixer quins són els objectius d'aprenentatge que s'han d'haver assolit a una determinada edat, contrastar-los amb la situació real de l'alumnat, i adaptar la programació per tal de respondre a les característiques pròpies de cada context particular.

Val la pena destacar la voluntat de **transversalitzar tots els continguts proposats** als diferents espais de l'educació formal en lloc de constituir-se com una matèria específica. La complexitat de la temàtica, la seva radicalitat i la multiplicitat d'aspectes que interpel·la comporta abordar-la d'una manera integral, també pel que fa els diferents àmbits curriculars, **permeant les diferents àrees i matèries**. Partint de les recomanacions explícites que els materials contemplen, l'equip docent trobarà els espais idonis per presentar i explorar tots els continguts.

Primer contacte amb el coeduca't?

Recordeu que els materials que es presenten a continuació formen part d'un conjunt que abasta des del cicle d'educació infantil fins al final de la secundària. L'[itinerari d'educació afectivosexual](#) recull el desenvolupament progressiu dels continguts a través les diferents edats i és molt recomanable consultar-lo atentament en cas que sigui la primera vegada que es treballa amb el Coeduca't. Així mateix, enumerem seguidament alguns aspectes determinats que s'han explorat amb major detall en etapes educatives precedents però que cal, sens dubte, recuperar, ja que constitueixen elements centrals del programa.

EIX 1: SOCIETATS I DRETS SEXUALS I REPRODUCTIUS

- ▶ Les TIC i el seu ús responsable
- ▶ Les TIC, plataformes útils per a la lluita de la garantia dels DSiR

EIX 2- RELACIONS

- ▶ La rellevància i la influència de les estructures familiars en la presa de decisions i el desenvolupament de l'infant

EIX 3 - LA CONSTRUCCIÓ SOCIAL DEL GÈNERE

- ▶ L'iceberg de les violències masclistes i LGTBIfòbiques. L'estructura sistema de la violència
- ▶ L'atenció sexual no desitjada, l'agressió i la violència. El model dels 3 passos

EIX 4 - COSSOS, AUTOCONeixEMENT I DESENVOLUPAMENT

- ▶ Anatomia, fisiologia i processos corporals vinculats a la sexualitat, a la salut sexual i a la reproducció
- ▶ El cicle menstrual: biologia, simbologia i representacions i estratègies de recollida de sang i de benestar

EIX 5 - PLAERS, SEXUALITATS I DESITJOS SEXUALS

- ▶ El dret a la informació i l'educació sexual dels infants

EIX 6 - HABILITATS PER A L'AUTOCURA DE LA SALUT SEXUAL I REPRODUCTIVA

- ▶ La salut sexual integral i les afeccions i trastorns relacionats
- ▶ Els significats socioculturals de l'embaràs i la criança i la sobirania corporal

Eix 1

Societats i Drets Sexuals i Reproductius

1.1 Valors, societats i sexualitat

1.2 Drets humans i Drets Sexuals i Reproductius

Proposta d'activitat d'aprenentatge

Recursos

1.1 Valors, societats i sexualitat

Tant els cossos com les sexualitats han estat relegats a l'espai privat fins a la dècada dels 70, quan el moviment feminista internacional els fa visibles i els polititza: **"el que és personal és polític"**⁸. L'any 1975, a Mèxic, se celebra la Conferència de la Dona i per primera vegada es vincula la reproducció amb la integritat corporal.

Des dels orígens del capitalisme, els cossos i la sexualitat de les dones s'han posat sota el control dels estats i de les religions.

Des dels orígens del capitalisme, els cossos i la sexualitat de les dones s'han posat sota el control dels estats i de les religions. Han estat cossos oprimits, disciplinats i violentats al servei del procés d'acumulació i perpetuació del sistema socioeconòmic que se sustenta amb l'estructura social de la família heteronormativa. Amb el pas del temps, aquestes violències i controls s'amplien a la patologització de totes les conductes sexuals i identitats sexuals que es "desvien" de l'heteronormativitat.

L'heteronormativitat la imposa el capitalisme i el patriarcat, però **totes hem de poder reivindicar i garantir altres estils de vida i sexualitats, ampliant els horitzons d'imaginari, socials i sexuals**. La fi de l'essencialització dels models normatius hegemònics i la lluita per la diversitat, acompanyat d'una anàlisi crítica dels factors condicionants de les vivències personals i intracomunitàries, com són el gènere, l'edat o la religió, permet comprendre la capacitat que tenim d'exercir i garantir els drets com a ciutadania.

⁸ És el lema que encapçala el feminisme en la dècada dels setanta i que ja no ha abandonat les reivindicacions i moviments feministes posteriors i actuals. Anunciat per Kate Millet, autora del llibre *Política Sexual* (1970), denuncia que "el sexe és una categoria social impregnada de política" i desvela que en l'àmbit privat –fins llavors aliè a la política– es desenvolupen les relacions de poder que fonamenten la base de les estructures de dominació de l'àmbit públic.

Les protestes col·lectives, com les manifestacions, les cartes d'incidència política, el coneixement i l'ús del circuit de denúncies i les seves plataformes ⁹, també digitals, són eines poderoses per a la transformació social, per a la reivindicació dels drets i l'erradicació de les violències masclistes i LGBTIfòbiques. Els instruments jurídics internacionals amb els quals es reconeixen els DSiR de totes les persones i que han estat signats i ratificats per l'Estat espanyol, són marcs d'actuació de la defensa dels nostres drets: Comitè de Drets Humans de Nacions Unides, Plataforma de Beijing, OMS, Comitè de la CEDAW, Comitè DESC, etc.

Cal fomentar una **consciència vindicativa dels propis drets als i les joves**, per treballar l'erradicació del paradigma patriarcal i per aconseguir la transformació social. No hem d'oblidar que els DSiR i els drets humans incorporen una dimensió de drets públics i participatius que suposa que cada persona i/o col·lectius han de poder reafirmar-los des de la seva responsabilitat social, ètica i política.

Idees clau per a l'equip docent

- Entendre que els valors socials no han de ser els valors que sustenten la base de la pròpia sexualitat ajuda a entendre que les normes i valors hegemònics, així com la sexualitat, són construccions polítiques del context on vivim.
- Revisar els propis valors que sostenen la base d'una concepció pròpia de la sexualitat permet entendre què genera els conflictes amb l'entorn i qüestionar el model hegemònic dels valors socioculturals.
- Identificar els motors històrics que generen transformacions en la pròpia realitat sociocultural descarta la idea del caràcter estàtic i inamovible de les creences normatives i dominants.
- Aprofundir en les múltiples formes de protesta contra allò que es considera injust a dins de l'espai sociocultural estimula el sentit de responsabilitat política i ofereix eines metodològiques.

⁹ Hi ha diversos observatoris de plataforma digital de denúncia contra les violències masclistes i LGBTIfòbiques. Algunes són:

- <https://och.cat/actualitat/> l'OCH, contra l'homofòbia
- <http://dones.gencat.cat/ca/ambits/Observatori/> per la igualtat de gènere
- <https://www.observatoridesc.org> DESC, pels drets humans

Continguts

1. Els propis valors i la concepció de la pròpia sexualitat.
2. La confrontació amb les normes i valors socioculturals de la sexualitat hegemònica.
3. La responsabilitat política i social del jovent i les múltiples formes de protesta al seu abast.
4. ...

1.2. Drets humans i Drets Sexuals i Reproductius

La sexualitat i la reproducció han estat les esferes de la vida on el moviment feminista i el moviment LGTBI+ han posat l'atenció i els esforços per poder viure en llibertat, sense discriminacions i lliures de qualsevol tipus de violències, des d'una igualtat substantiva. Aquests moviments són els impulsors d'incloure en el sistema de protecció internacional dels drets humans el contingut de les dimensions de la sexualitat i la reproducció. **La sexualitat com a aspecte fonamental de l'experiència i desenvolupament humà, tan important com la llibertat de consciència o la integritat física.**

Durant la dècada dels 70, arran dels debats sobre l'explosió demogràfica i el control poblacional, les dones del Sud Global i les dones empobrides del Nord són culpabilitzades de la degradació important del medi ambient, a causa del gran nombre de criatures que tenen. **El moviment feminista internacional denuncia i confronta aquest argument culpabilitzador, racista i classista que desempodera les dones i que les veu com a instruments sense capacitat de decisió ni poder sobre les seves vides, els seus cossos ni la seva reproducció.** Es denuncia el biocontrol dels cossos de les dones, cossos on s'exerceix violència i discriminació.

Els moviment feminista i LGTBI+ són els impulsors d'incloure en el sistema de protecció internacional dels drets humans el contingut de les dimensions de la sexualitat i la reproducció.

El marc legal dels DSiR s'estableix en la **Conferència Internacional sobre Població i Desenvolupament (El Caire, 1994)**, on s'estableixen els conceptes de salut sexual i reproductiva i es reconeixen com a element clau per al desenvolupament dels països i l'apoderament de les dones; en la **IV Conferència Mundial sobre les Dones (Beijing, 1995)**, durant la qual s'acaben de configurar els DSiR i es fa referència a aquests drets com a part indissoluble dels drets humans, i en la **Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona**

(CEDAW, 1979), amb la qual es reconeix el paper de la cultura i les tradicions en el manteniment de la discriminació contra les dones i obliga els estats a eliminar els estereotips de rols d'homes i dones i es reconeix la violència i discriminació tant en l'àmbit privat com en el públic.

La Unió Europea té aprovada la Resolució 2001/2128 (INI) sobre salut sexual i reproductiva i drets associats, que conté recomanacions als governs dels estats membres en matèria d'anticoncepció, embarassos no desitjats i educació afectivosexual. Els Principis de Yogyakarta sobre l'Aplicació del Dret Internacional Humanitari en relació amb la Preferència Sexual i l'Identitat de Gènere (Yogyakarta, 2006), aborden una àmplia gamma de normes de drets humans i la seva ampliació i aplicació en qüestions de la preferència sexual i identitat de gènere. També afirmen l'obligació primordial dels estats membres d'implementar els drets humans.

Cal fomentar una **consciència vindicativa dels propis drets en les persones joves**, per treballar l'erradicació del paradigma patriarcal i per aconseguir la transformació social. No hem d'oblidar que els DSIR i els Drets Humans incorporen una dimensió de drets públics i participatius que suposa que cada persona i/o col·lectiu han de poder reafirmar-los des de la seva responsabilitat social, ètica i política.

Idees clau per a l'equip docent

- Aprofundir sobre les lluites pel reconeixement dels Drets Sexuals i Reproductius i l'impacte que tenen en el trencament de la dicotomia en l'espai públic/privat i la politització del vessant més personal de la vida permet avançar cap a la comprensió de les transformacions socials que han impulsat els feminismes.
- Identificar la concreció jurídica de les declaracions dels Drets Humans i els Drets Sexuals i Reproductius comporta reconèixer-ne la -falta de- garantia i aplicació en les diferents estructures i lògiques institucionals així com detectar els obstacles i impediments que n'impedeixen el desenvolupament i protecció.
- Reconèixer que hi ha condicions de vulnerabilitat adquirida de determinats col·lectius que comporten desprotecció i vulneracions de drets promou la presa de consciència i la defensa de la igualtat de totes les persones, tant en el pla social com en el pla institucional.

Continguts

1. Les lluites històriques pel reconeixement dels Drets Sexuals i Reproductius.
2. La dicotomia espai públic/privat.
3. El lema "El que és personal és polític": la politització del vessant més personal de la vida contra el biocontrol de les dones i les persones LGTBI+. Drets i les estructures institucionals: la importància de –la falta de– garantia i aplicació.
4. La vulneració dels drets de persones i/o col·lectius subalterns: desigualtats i injustícies.
5. La presa de consciència per a la defensa de la igualtat de totes les persones.
6. ...

Proposta d'activitat d'aprenentatge

Des(tapem) els drets sexuals i reproductius

Què pretenem amb aquesta activitat

- Presa de consciència i defensa de la igualtat de totes les persones, tant en el pla social com en el pla institucional.
- Reconèixer les condicions de vulnerabilitat adquirida de determinats col·lectius que comporten desprotecció i vulneracions de drets.
- Identificar quins factors influeixen i s'interrelacionen en la vulneració de drets, així com de quina manera actuen.
- Assenyalar les opressions concretes que es donen, tant a l'entorn proper del territori com arreu, fruit de determinants socials interseccionals.

Material

Ordinadors, cartolines i retoladors, paper de cel·lofana de diversos colors.

Plantejament inicial

Demaneu al grup-classe que de forma individual o per grups, facin una recerca de casos concrets de vulneració de Drets Sexuals i Reproductius, havent fet abans una revisió del llistat complet dels DSiR. Aquests casos poden ser al voltant de persones individuals o bé de col·lectius per alguna condició específica. La recerca pot realitzar-se a través de mitjans, xarxes socials o qualsevol altre recurs digital, ajudant el grup a desenvolupar-la amb paraules clau com *vulneració*, *drets sexuals i reproductius* o a través dels drets de forma específica. Pot ser interessant que es donin exemples tant de l'entorn proper com d'arreu del món, en què s'evidenciïn diferents tipus d'opressions així com violències vinculades. Per tal de revisar l'entorn proper, pot ser d'utilitat trobar paral·lelismes amb altres situacions trobades en altres contextos i preguntar al grup-classe si coneixen situacions similars en el seu entorn, per evidenciar la freqüència i proximitat que poden tenir aquestes situacions.

Elaboreu un llistat conjunt de les vulneracions de drets sexuals i reproductius que s'han pogut recollir en la recerca i afegir aquells dels quals no s'ha trobat cap cas concret.

Desenvolupament

De forma grupal, relacioneu les diferents condicions que s'han pogut identificar en els diversos casos i les violències o discriminacions vinculades. Els més comuns poden ser gènere, preferència sexual, classe, ètnia, etc.

Si al grup-classe se li fa difícil d'identificar o assenyalar quines son aquestes discriminacions, caldrà anar desglossant de forma conjunta cada cas i guiar la reflexió, mostrant els factors interseccionals que poden donar-se en moltes de les situacions. A través de preguntes concretes, podem ajudar a la identificació de les situacions:

Desenvolupament

- *La preferència sexual influeix en l'accés que es pot tenir a tots els drets sexuals i reproductius?*
- *La condició de pobresa pot generar desigualtats en aquest àmbit? Per què?*
- *Tenir una preferència sexual no heteronormativa i alhora pocs recursos socioeconòmics, què comporta?*

Demaneu al grup-classe que escriguin els drets vulnerats en les diferents situacions tractades en una cartolina, amb lletres grans i visibles.

Per una altra banda, escriviu les opressions (gènere, preferència sexual, identitat, classe, etc.) que s'han identificat en relació a cada vulneració de drets. Identifiqueu-ne cada una amb un color diferent de paper de cel-lofana i demanar al grup que retallin trossos, de mides similars als de les cartolines.

És a dir, si s'ha treballat una situació en què es nega la possibilitat de dur a terme una interrupció voluntària de l'embaràs, s'apuntarà a la cartolina que s'ha vulnerat el dret a l'avortament, i es farà un retall de paper de cel-lofana per cada discriminació que s'hi vinculi (gènere i classe, per exemple).

Enganxeu el(s) retall(s) de cel-lofana a damunt el dret vulnerat, permetent que cada retall se sobreposi als altres i tapant cada vegada més la cartolina on hi havia escrit el dret. La idea és que es continuï veient el dret vulnerat, però a través dels diferents retalls de cel-lofana, visibilitzant com es tallen els drets, i com els diferents eixos de discriminació es poden sobreposar.

Si en una situació s'identifica que hi han intervingut discriminacions de gènere i classe, el dret estarà tapat per dos retalls de cel-lofana, cada un representant una discriminació. Com més discriminacions s'identifiquin en cada situació, menys es veurà el dret, i més es veuran les interseccions entre les condicions d'opressió.

Per fer un tancament de l'activitat, presenteu a la resta del grup-classe cada cas treballat, ensenyant-los la suma d'opressions que han pogut interactuar en la vulneració de drets. En acabar, reflexioneu conjuntament sobre com la interseccionalitat està present en moltes vulneracions, així com en la necessitat d'abordar-les de forma global i no descontextualitzada. Algunes preguntes que poden ajudar-vos poden ser:

- *Creiem que són fets que passen sovint?*
- *Són problemes individuals o socials? A qui afecten?*
- *Hi ha persones a les quals els afecta més que a altres?*
- *Què passa quan hi ha més d'una situació de discriminació?*

Com ha d'intervenir l'equip docent?

Aquesta dinàmica necessita d'un nivell d'anàlisi i reflexió prou abstracte en certs aspectes. Per això, el paper de l'equip docent ha de basar-se en guiar la reflexió, aportant coneixements concrets, evidenciant les violències invisibilitzades o normalitzades a nivell social i fomentant l'esperit crític.

També és important superar l'estigmatització de certs aspectes socials o culturals, sense caure en anàlisis reduccionistes entorn a les situacions concretes.

Caldrà mostrar la dinàmica de reflexió i anàlisi crítica realitzada com a fase necessària per combatre les opressions dels drets sexuals. I donar-hi continuïtat per trobar mecanismes capaços de combatre aquestes violències o opressions

Es pot consultar la pàgina web de l'Observatori de Drets Sexuals i Reproductius per visibilitzar casos i denúncies concretes en els informes que s'hi exposen, així com possibilitar i facilitar les denúncies en cas de vulneracions.

<http://drets-sexuals-i-reproductius.lassociacio.org/>

<http://drets-sexuals-i-reproductius.lassociacio.org/informe2019/>

Recursos

Informació

- ▶ *Derechos sexuales: Una declaración del IPPF*. Guía de bolsillo. Federación Internacional de Planificación de la Familia.
https://www.ippf.org/sites/default/files/ippf_sexual_rights_declaration_pocket_guide_spanish.pdf
- ▶ *Campaña derechos sexuales y reproductivos*. Federación Internacional de Planificación de la Familia.
<https://www.ippf.org/resource/campana-derechos-sexuales-y-reproductivos>
- ▶ *Carta de los derechos sexuales y reproductivos*. Federación Internacional de Planificación de la Familia.
<http://fpfe.org/carta-de-los-derechos-sexuales-y-derechos-reproductivos/>
- ▶ Ballesteros, N., Canimas, J., Gómez, J., Gordó, G., Ibáñez, E. *Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres educatius de Catalunya*. Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya, 2015.
http://www.gencat.cat/governacio/pub/sum/dgar/guia_educatius.pdf
- ▶ *Convenció sobre els drets de l'infant*. Nacions Unides, 20 de novembre del 1989. Publicació a càrrec del Departament de Relacions Institucionals, Parlament de Catalunya.
<https://www.parlament.cat/document/cataleg/48039.pdf>
- ▶ Minotta, C., Meneses, Y. . *Escuela, raza, sexo, etnia, racismo, homofobia y daño psicosocial*. Revista Nacional e Internacional de Educación Inclusiva, 11,(1), 2018.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD50262.pdf>
- ▶ Carrizo, S., Gorvein, N, Lopez, B., Velasco, C., *Mujeres con derechos. La Salud sexual y reproductiva, un derecho humano*. Medicus Mundi, Bizkaia.
<https://www.medicusmundi.es/storage/resources/publications/56fa9d82ebde1.pdf>
- ▶ *Derechos sexuales y reproductivos*. Pàgina web d'Amnistia internacional. Recuperat el 10 de gener del 2020 de:
<https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/temas/derechos-sexuales-reproductivos/>
- ▶ Zarrandikoetxea, I. *Sexualidad(es) en clave cultural*. Guía informativa para la promoción de la salud sexual. Unión de Asociaciones Familiares (UNAF), 2018.
<https://www.slideshare.net/UNAF/gua-sexualidades-en-clave-cultural-122985708>
- ▶ L'observatori de Drets Sexuals i Reproductius.
<http://drets-sexuals-i-reproductius.lassociacio.org/>

Material pedagògic

- ▶ *Coneix els teus drets.* (12/12/2019) recuperat de http://www.coneixelsteusdrets.cat/home_drets_3.html
- ▶ Hernández, S. *Convenció sobre els drets dels infants.* Versió per a nens de 6 a 8 anys. Save the Children, 2009. https://projectes.escoltesiguies.cat/imatges/pujades/files/Convencio_6-8.pdf
- ▶ Flowers, N. *El petit compàs. Manual d'educació en drets humans per a infants.* AHEAD – Associació d'Educadors en Drets Humans, 2013. <http://aheadedu.org/petit-compass/index/>
- ▶ *Els 12 Drets Sexuals i Reproductius.* L'Associació de Drets Sexuals i Reproductius. <https://dsirapfcib.wordpress.com/els-12-dsir/>
- ▶ *Nuestros derechos en nuestra cotidianeidad. Dinámicas.* SIDA STUDI. <http://salutsexual.sidastudi.org/es/dinamica/190702-nuestros-derecho>

Eix 2

Relacions

2.1 La vida en comunitat

2.2 Llars, famílies i criances

2.3 Vincles, relacions afectives i sexoafectives

Proposta d'activitat d'aprenentatge

Recursos

2.1 La vida en comunitat

Saber conviure i relacionar-se és una qüestió vital que requereix un aprenentatge des de la infància. És important, com a educadores, transmetre als infants la importància de construir relacions i comunitats per a la millora de la vida de les persones, la pròpia i la del grup. Això vol dir, **promoure l'aprenentatge d'escollir i valorar les relacions que ens resulten beneficioses** per al nostre enriquiment personal i també per a la resta de grup o comunitat.

Les persones som éssers sexuals, socials i dependents i per això vivim en comunitats. I com a

Saber conviure i relacionar-se és una qüestió vital que requereix un aprenentatge des de la infància. És important, com a educadores, transmetre als infants la importància de construir relacions i comunitats per a la millora de la vida de les persones, la pròpia i la del grup.

persones que vivim en comunitat, diàriament cohabitarem en espais diferents de convivència. Identificar i valorar les relacions que ens generen sentiments de pertinença, de suport i de reconeixement mutu provoca en nosaltres sinergies positives d'autoconfiança que ens resulten agradables. I quan les relacions ens resulten plaents i enriquidores, és fàcil que desitgem cuidar-les i mantenir-les, apostant per relacionar-nos de manera positiva, des del bon tracte i el respecte.

Com a educadores, hem de **promoure la diversitat i la confiança dels infants i joves, per créixer de manera lliure i íntegra**. Promovent una mirada crítica orientada a qüestionar els models i valors hegemònics estem ajudant el jovent a viure de manera més sana, perquè sabran escollir les relacions i la sexualitat pròpia que els siguin favorables.

Idees clau per a l'equip docent

- Normalitzar i valorar la diversitat des de les premisses d'igualtat i el respecte aporta riquesa al grup.
- Identificar l'impacte dels determinants socials en les relacions ens impulsa a responsabilitzar-nos de revertir-los.
- Entendre el grup d'iguals com un factor protector davant les violències permet analitzar i proposar estratègies i respostes col·lectives des de la identificació i la responsabilitat.

Continguts

1. La normalització de la diversitat: igualtat i respecte.
2. La justícia relacional, responsabilitat de totes les persones.
3. El qüestionament dels determinants socials que reproduïxen desigualtats i violències (gènere, classe, cultura, religió, etc.).
4. Estratègies i respostes col·lectives per combatre i erradicar les violències.
5. ...

2.2. Llars, famílies i criances

Totes les persones som diferents, no n'hi ha dues d'iguals. **Vivim en una realitat diversa** i no hi ha cap experiència afectiva ni diferència vital o material que justifiqui les desigualtats de tracte. L'única normalitat és ser diverses.

L'amor és també divers, en la seva expressió, intenció i forma de viure'l. Al llarg de la vida estímem diferents persones de maneres distintes. Sentim amor cap als familiars, les amistats, els animals de companyia, referents i ídols, i també amor cap a parelles, en singular o en plural. De fet, **l'amor i l'amistat s'experimenten com un contínuum**.

Aquest contínuum i aquesta diversitat creen una realitat molt diversa també en quant a models familiars, opcions de planificació familiar, estils i models de vida. Si bé en la nostra societat hi ha un model familiar¹⁰ que és l'hegemònic –parella heterosexual amb fills/es–, no totes sentim que hi encaixem o que el volem reproduir.

Moltes vegades, de manera no conscient, les persones emetem judicis de valor sobre altres persones que no compleixen amb la norma o amb allò preestablert socialment o amb el que s'espera d'elles, sobretot en temes de sexualitat. Però això és violent i injust. **Totes estem sotmeses a una educació i una cultura carregades de valors i tradicions que marquen la nostra experiència vital i la presa de decisions.** Tradicionalment, el rol de les dones ha sigut i continua sent el de les cures i la reproducció, esbiaixant i sexualitzant la presa de decisions i aspiracions de la gran majoria de noies i dones al món.

Moltes vegades, de manera no conscient, les persones emetem judicis de valor sobre altres persones que no compleixen amb la norma o amb allò preestablert socialment o amb el que s'espera d'elles, sobretot en temes de sexualitat. Però això és violent i injust.

¹⁰ Pateman, Carole. *El contrato sexual*. Barcelona. Ed. Anthropos, 1988.

"¿Cuál fue el significado del triunfo del derecho paterno? (...). La familia, con la autoridad del padre a la cabeza, brindó el modelo y la metáfora de las relaciones de poder y autoridad de todo tipo. La sociedad política emergió a partir de la familia patriarcal e identificó la victoria del padre con el origen de la civilización (...). El patriarcado fue así un triunfo social y cultural. El reconocimiento de la paternidad fue interpretado como el ejercicio de la razón, un avance necesario para sentar las bases del surgimiento de la civilización, todo lo cual fue tarea de los hombres (...)."

Ser conscients de les influències que tenen l'educació, les estructures de poder i el context social i cultural en la nostra presa de decisions, i observar de manera crítica la realitat que ens envolta, ens dona capacitat per ser més lliures a l'hora d'escollir què volem, amb qui volem estar i quan i de quina manera planificar una família. Ens dona una major autonomia i sobirania corporal, llibertat de presa de decisions i l'exercici del dret al propi cos.

És important observar l'entorn, rols, influències i beneficis del nostre nucli de convivència. Entendre-ho com un espai de salut per al propi desenvolupament humà i sexual. Les llars i famílies son nuclis transmissors de valors i tradicions i per això constitueixen una estructura fonamental en l'educació de les persones que en són membres. **Gaudir de salut en l'àmbit familiar significa guanyar capacitat per transformar aquelles influències que ens perjudiquen en opcions que ens fan lliures, començant per l'accés a la informació i els avenços científics i mèdics.**

Idees clau per a l'equip docent

- Comprendre l'impacte dels determinants socials (gènere, classe, cultura, religió, etc.) en els tipus i models familiars permet anar formant-se una consciència crítica de l'origen dels propis valors i referents.
- Observar com l'estructura familiar o unitat bàsica de convivència es veu influenciada, o no, per l'estructura social permet entendre els diferents models i estils de vida possibles.
- Analitzar la salut en l'àmbit familiar permet observar les influències que s'hi projecten i les seves transformacions.

Continguts

1. Els models familiars i la reproducció de l'estructura i valors socials hegemònics i contrahegemònics.
2. La salut integral en l'àmbit familiar: la seva influència en l'estil de vida dels menors.
3. ...

2.3. Vincles, relacions afectives i sexoafectives

La importància que les persones aprenguin a escoltar i a identificar les pròpies emocions, necessitats i límits està relacionat amb les expectatives que es dipositen en les relacions i també amb un **autoconeixement i autoconfiança forts**. Com a mestres, hem de procurar promoure i **incentivar l'educació afectiva i les capacitats de gestió emocional**.

Avui dia encara es manté un model d'amor romàntic basat en la idealització de la parella i en els estereotips i els rols tradicionals de gènere. Aquesta idea de l'amor es pot observar en films, novel·les, contes, cançons...

Les relacions justes i respectuoses, lliures de violències, són aquelles en què les persones implicades es tracten com a iguals i s'esforcen per gestionar les discrepàncies i frustracions que sorgeixen de les diferències dels límits, necessitats i expectatives de l'altra o altres. Infants d'aquesta etapa final de primària ja desperten **capacitats d'observació crítica que ajuden a una millor comprensió de l'entorn i de les ètiques relacionals**.

Cal treballar una **mirada crítica sobre el mite de l'amor romàntic** i la conceptualització de la diferència com un fet negatiu, perquè són la base d'ontologies identitàries dicotòmiques –jo i l'altre, home i dona...– i desiguals.

Avui dia encara es manté un model d'amor romàntic basat en la idealització de la parella i en els estereotips i els rols tradicionals de gènere. Aquesta idea de l'amor es pot observar en films, novel·les, contes, cançons... Els i les protagonistes fan de l'altra persona un fet únic i fonamental de l'existència; posterguen allò que els és propi; perdonen i justifiquen tot en nom de l'amor; idealitzen l'altra persona fins al punt de no veure'n cap dels defectes; encarnen el mite de la mitja taronja; i creuen que l'amor les protegirà de qualsevol dificultat o situació de risc, com per exemple de possibles ITS (infeccions de transmissió sexual).

L'amor feliç no té història, només la té l'amor amenaçat i condemnat que és el novel·lesc, cinematogràfic i romàntic. Aquestes històries romàntiques protagonitzades per parelles heterosexuales, i per tant que invisibilitzen altres possibles preferències i identitats sexuals, s'articulen a partir del paper diferencial i estereotipat de dones i homes. El paper principal de les noies és el de cuidadores i conciliadores, mentre que el dels nois és el de l'heroi i aventurer.

És necessari **assenyalar l'amor romàntic com l'eix vertebrador de les violències masclistes i sexuals**. La justificació i perdó de tot en nom de l'amor és el primer pas per caure en una relació d'abús i de desigualtat, en la qual s'activen les sinergies dels privilegis masculins.

Per donar un missatge encoratjador, **podem transformar l'amor romàntic**. La comunicació assertiva i la gestió afectiva, així com reconèixer els propis límits ajuden a trencar amb aquest mite. Hem d'**apoderar el grup en la recerca d'estratègies i respostes col·lectives que permetin generar altres formes relacionals** que donin resposta de rebuig a actituds injustes i de control.

Totes les persones tenim un paper actiu en la erradicació de les violències masclistes. No hem de voler participar de l'abús, la discriminació ni dels estigmes. No compartirem fotografies, ni publicacions, ni cap contingut que no sigui el nostre, ni pressionarem ningú perquè actuï contra la seva pròpia voluntat.

Idees clau per a l'equip docent

- Identificar i valorar els beneficis de les relacions saludables fomenta el benestar personal i relacional.
- Analitzar l'ideal de relacions romàntiques des de la crítica social i el coneixement del mite de l'amor romàntic ajuda a construir unes relacions més igualitàries.
- Afrontar la discrepància i la frustració en la diferència de límits, necessitats i expectatives en les relacions fomenta el respecte de les altres persones i permet aprendre a viure unes relacions sanes i una sexualitat positiva.

Continguts

1. El benestar personal i les relacions saludables.
2. Anàlisi i crítica del mite de l'amor romàntic.
3. Escolta i expressió dels límits i necessitats en les relacions.
4. Diferències de límits, necessitats i expectatives en les relacions: gestionar la discrepància i la frustració.
5. ...

Proposta d'activitat d'aprenentatge

Busquem l'alternativa

Què pretenem amb aquesta activitat

- Analitzar l'ideal de relacions romàntiques des del reconeixement i crítica del mite de l'amor romàntic.
- Explorar els models de relacions existents a l'entorn, així com les seves característiques concretes i compartides.
- Desenvolupar alternatives per construir relacions sanes amb l'entorn, des del respecte i el suport mutu.

Material

Targetes per escriure un concepte vinculat als vincles afectius i a les relacions.

Plantejament inicial

Es proposa la projecció del fragment següent per introduir la temàtica. Cal que reviseu que siguin mites presents en el moment de dur a terme aquesta activitat, ja que poden ser canviants amb el pas del temps:

<https://www.youtube.com/watch?v=gTO7yref6vo>

Mites de l'amor romàntic – Oh My Goig! Betevé, 2018.

Es poden fer algunes preguntes posteriors al visionat del vídeo:

- *Què suposa l'amor romàntic?*
- *Què és el control a l'amor? Què implica?*
- *Què suposa la gelosia dins d'una parella?*
- *Com podem construir una relació saludable?*

Desenvolupament

Prepareu tantes targetes com alumnes hi hagi al grup, en les quals aparegui un concepte que pugui relacionar-se d'alguna manera amb els vincles, les relacions afectives, o l'amor. Podeu buscar alguns adjectius que puguin associar-se al mite de l'amor romàntic com ara "possessió" o "gelosia" i d'altres que, de forma alternativa als conceptes negatius, puguin definir relacions més sanes com "respecte" o "confiança". De cada concepte hi haurà dues còpies.

Repartiu a cada persona del grup una targeta, i indiqueu-los que han de trobar la persona que té la mateixa targeta que ells, però no poden dir-ho directament sinó que han de definir el concepte sense dir la paraula. D'aquesta manera poden fer l'esforç d'identificar les implicacions que té dins d'una relació, com qüestionar-ne l'origen.

Desenvolupament

Un cop hagin fet això, demaneu al grup que, tenint en compte el seu recorregut i formació en quant a relacions, decideixin si es tracta d'un concepte amb aportacions positives o negatives de cara a una relació.

Cada parella que s'hagi situat a l'espai de conceptes negatius, haurà de trobar el concepte alternatiu, per tal d'establir relacions i vincles sans. Per exemple, aquells que tinguin "gelosia" hauran de trobar la "confiança" o "comunicació", essent un exercici que no tingui una única solució, sinó que les bases per una relació sana poden ser diverses.

Un cop finalitzat, reflexioneu sobre les associacions i mites entorn a l'amor romàntic que s'hagin pogut detectar, i de quina manera es poden treballar per establir relacions, tant a nivell afectiu com sexoafectiu, des de l'estima i el respecte.

Per ampliar l'activitat, podeu demanar al grup de classe que cerquin referents en el seu entorn així com en els mitjans, de relacions sanes basades en els conceptes que han definit com a necessaris per construir-les i treballar-les. Analitzeu el recorregut històric de les relacions sexoafectives en els mitjans audiovisuals, i l'evolució que han tingut les seves concepcions així com els rols que s'hi desenvolupen.

Com ha d'intervenir l'equip docent?

Plantegeu l'amor i l'afecte com un fet intrínsec en molts tipus de relacions, més enllà dels vincles de parella estereotipats i heteronormatius.

Introduïu els valors del respecte com a element indispensable per a la construcció de relacions desitjables, fugint d'una sola definició, i obrint el ventall a múltiples formes, tipus i estructures de les relacions. Podeu explorar l'amor en diferents àmbits i esferes com el que es dona dins de la família, en les relacions d'amistat, etc.

Durant la realització de l'activitat, l'equip docent haurà de guiar l'alumnat per sobrepassar els mites existents, moltes vegades molt arrelats en les creences individuals i grupals. Així, caldrà anar-los desmuntant, amb exemples si s'escau, per poder assenyalar els rols de poder i violències que arrossegueu.

Recursos

Informació

- ▶ Salvador, LL., Carreras, P. *Família? Famílies!* Departament d'Ensenyament Subdirecció General de Llengua i Plurilingüisme. Servei d'Immersió i Acol·liment Lingüístic, 2015. http://xtec.gencat.cat/web/.content/projectes/lectura/gustperlalectura/materialdidactic/documents/primaria/families_introduccio_i_proposta_VS_complet.pdf
- ▶ *Protocol marc d'actuacions contra el maltractament a infants i adolescents de Catalunya.* Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Generalitat de Catalunya, 2017. https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/07infanciaiadolescencia/DEST_columna_dreta/documents/Protocol-Marc-Maltractament-IA.pdf
- ▶ Programa prevenció abus sexual infantil. Departament de Promoció de la Infància, Ajuntament de Barcelona, 2019. <https://ajuntament.barcelona.cat/dretsocials/sites/default/files/arxiu-documents/programa-prevencio-atencio-abus-sexual-infantil.pdf>

Material pedagògic

- ▶ Jimenez, E., Vilaplana, G., Cela, X. *Pam a pam, coeduquem.* Associació Candela i Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya, 2015. http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/vm_pam_a_pam_coeduquem.pdf
Quadern pedagògic per al professorat del cicle formatiu de grau superior d'educació infantil. Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya.
- ▶ *Afectivitat i Sexualitat. Sexe Joves.* Departament de Salut. Generalitat de Catalunya. <http://sexejoves.gencat.cat/ca/temes/afectivitat-sexualitat/>
- ▶ Elvira, N., Varela, B. *Estimar no fa mal! Viu l'amor lliure de violència.* L'Associació de Drets sexuals i reproductius, Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya, 2015. <http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD24866.pdf>

Eix 3

La construcció social del gènere

3.1 Anàlisi crítica del gènere

3.2 Violències masclistes i LGTBIfòbiques

3.3 La violència sexual a la infància i l'adolescència

Proposta d'activitat d'aprenentatge

Recursos

3.1 Anàlisi crítica del gènere

Entre els 10 i 12 anys els infants tenen la capacitat madurativa per poder fer una anàlisi crítica del gènere en la nostra societat i les principals conseqüències d'aquest sistema d'organització social. Serà especialment important treballar identificant "l'encorsetament" que provoquen els rols de gènere i el que suposen en tant que limiten la llibertat personal i generen discriminacions i violències.

Cal començar a entendre la **diferència entre el rol de gènere i l'expressió de gènere**. La interiorització personal de la identitat sobre si em sento noi, noia o qualsevol altra opció és la identitat de gènere. L'expressió de gènere es refereix als comportaments i com la societat els interpreta com de noi o de noia. Un exemple clar és utilitzar molt la gesticulació en parlar. Hi pot haver tantes maneres de sentir-se home o dona (nen o nena) com persones.

És per tant fonamental **aprendre a deslligar la vivència individual de la norma de gènere**; incorporar aquesta mirada podrà facilitar un desenvolupament personal sa però també la comprensió i el respecte cap a les persones que l'infant tingui en el seu entorn. Amb aquest aprenentatge pretenem desnaturalitzar l'associació entre sexe i gènere. Aprendre a diferenciar que néixer amb un determinat sexe no implicarà ser d'una manera determinada.

És fonamental aprendre a deslligar la vivència individual de la norma de gènere; incorporar aquesta mirada podrà facilitar un desenvolupament personal sa però també la comprensió i el respecte cap a les persones que l'infant tingui en el seu entorn.

Les nenes i nens d'entre 10 i 12 anys han de poder trencar amb el concepte i incorporar el **concepte de normativitat com un fet que oprimeix les persones**, perquè les obliga a actuar d'una manera determinada. La normativitat de gènere ens dona missatges constants del que és correcte i incorrecte segons la norma; Aquesta norma pot ser canviada socialment i col·lectivament i també de forma individual podem decidir no seguir-la. Aquest és l'aprenentatge de la llibertat. Així, oferim als infants preadolescents la possibilitat de construir-se com vulguin i, alhora, ser crítics amb la normativitat.

Idees clau per a l'equip docent

- Reflexionar críticament sobre les correspondències i divergències que es poden donar entre el rol de gènere –estereotips– i l'expressió de gènere –actituds, vestuari– permet una major llibertat de vivència de la sexualitat.
- Plantejar la vivència social i individual de la construcció del gènere i l'heteronorma per adoptar actituds i prendre decisions amb major llibertat segons els valors i creences de la sexualitat personal.
- Reflexionar sobre els conceptes de normativitat i normalitat i com s'articulen en la construcció social del gènere permet desenvolupar eines per performativitzar el gènere.

Continguts

1. El biaix i mandats de gènere: com ens afecten quotidianament.
2. La normalització i la normativitat relacionades amb el binarisme de gènere.
3. Performativitat i vivències diverses del gènere.
4. Divergències i correspondències entre els rols de gènere i l'expressió de gènere.
5. ...

3.2. Violències masclistes i LGTBfòbiques

Pel què fa a les violències masclistes i LGTBfòbiques cal, en aquest període, aprendre que aquestes **estan sustentades en el poder i el control**. També és important entendre que en la base de les violències es troben les desigualtats estructurals de gènere. Les violències masclistes **es produeixen en molts àmbits de la nostra societat**. En aquesta etapa identificarem com les observem en les relacions sexoafectives.

És molt probable que en aquest cicle els preadolescents comencin a explorar com són o quin interès tenen per les relacions sexoafectives. Serà clau **començar a treballar sobre l'amor romàntic i la sexualitat i quins són els rols de gènere de cadascú en aquest àmbit**. Aquests rols ens arriben a cada un de nosaltres en forma de mandats socials. L'aprenentatge de nois i noies sobre com comportar-nos en les relacions és ben diferent i ens pot portar a viure o exercir violències si no en prenem consciència.

És molt probable que en aquest cicle els preadolescents comencin a explorar com són o quin interès tenen per les relacions sexoafectives. Serà clau començar a treballar sobre l'amor romàntic i la sexualitat i quins són els rols de gènere de cadascú en aquest àmbit.

Per poder apropar-nos a la seva etapa vital caldrà adaptar-nos a la concepció de què són, de què volen ser i de com construeixen les relacions en aquest període vital. No ens serviran els referents adults i ens poden portar a confusió. Sovint les violències masclistes s'aborden des de la mirada adulta. Aquest fet pot generar confusions, dificultat en la comprensió de les violències i un efecte de distanciament en els preadolescents. Sovint la violència basada en el control pren un paper molt important en aquesta etapa i no s'identifica amb les campanyes institucionals de violència masclista, habitualment centrades en violències físiques i adultistes. Això pot generar confusió i creure que les nenes preadolescents no la pateixen o que aquesta violència pugui ser menys danyosa.

Una bona estratègia per entendre els seus codis pot ser potenciar el suport intern dins del grup, entre ells i elles i també informar-los sobre els recursos externs on poden acudir si ho necessiten. També serà cabdal identificar quins són els seus referents a les xarxes i als entorns mediàtics, com ara *influencers*, activistes joves, etc. Caldrà veure quins d'aquest referents poden oferir missatges positius entorn a les relacions saludables, a les identitats lliures i a masculinitats que no estiguin centrades en el poder ni el control.

Com sabem, a partir del cicle superior, la capacitat d'influir en els infants -ja preadolescents- és molt més alta per part del seus iguals o d'aquells líders socials, que són més admirats per elles i ells que pels adults. En aquesta etapa comencem a perdre paper com a models; és per això que

l'esforç per **identificar models alternatius i sans** en una etapa d'inci de relacions sexoafectives podrà facilitar aprenentatges més sans i igualitaris.

Igualment oferir la nostra disponibilitat per **acompanyar sense jutjar** serà clau. El paper de la persona adulta disponible sempre serà necessari en termes d'acompanyament –si cal– en situacions complexes que pugui estar vivint l'infant preadolescent.

Idees clau per a l'equip docent

- Abordar les violències masclistes en les relacions sexoafectives permet una major capacitat per identificar-les i donar-hi resposta.
- Analitzar com es reproduïxen els rols de poder i control propis del sexisme també en les relacions no heteronormatives ajuda a analitzar les pròpies relacions i les de l'entorn i veure si són saludables.
- Identificar recursos de suport a dins del grup (suport mutu) i de serveis externs contribueix a un sentit de recolzament i amplia les eines de resposta davant les violències.
- Trobar referents, *influencers* i activistes que promoguin actituds i formes de relacions saludables, i identitats i masculinitats no subjectes al poder ni control contribueix a unes relacions sanes i justes i a un major benestar personal i col·lectiu.

Continguts

1. Les desigualtats de gènere i les violències masclistes.
2. Els rols de poder, desiguals i masclistes en les relacions, també en les no heterosexuales.
3. Els recursos i serveis de suport contra les violències masclistes en les relacions afectives i sexoafectives.
4. *Influencers* i activistes a les xarxes socials que promouen actituds i formes relacionals saludables: nous referents d'identitats i masculinitats no subjectes al poder ni al control.
5. ...

3.3 La violència sexual a la infància i l'adolescència

Dins de les violències masclistes cal referir-nos específicament a les violències sexuals que poden succeir en aquesta etapa preadolescent. Per treballar la qüestió en aquesta franja d'edat cal **introduir la perspectiva de drets**. Cal treballar perquè coneguïn quins són **els drets de la infància i del menor i, per tant, els drets que els protegeixen**. Així, a més d'identificar allò que no els agrada –com proposàvem en etapes anteriors– en aquest punt introduïm la capacitat reivindicativa per defensar aquest drets. En concret, transmetent-los: **l'adult té l'obligació de garantir aquests drets** tant en la seva responsabilitat personal com professional.

Cal treballar perquè les nenes i els nens coneguïn quins són els drets de la infància i del menor.

És important fer explícit que fem referència tant a l'adult que pot vulnerar directament aquests drets exercint violència sexual sobre l'infant com també a l'adult que té coneixement d'aquesta vulneració de drets. Independentment del rol que ocupi en la vida de l'infant caldrà que hi intervingui. **L'acció sexual adulta sobre la sexualitat de l'adolescent suposa una vulneració greu de drets i delictes penal. Hem de procurar que l'adolescent no tingui cap dubte al respecte.**

Idees clau per a l'equip docent

- Entendre que la sexualitat en aquesta etapa vital (infància, adolescència) està protegida pels drets de la infància i dels menors, i que qualsevol adult té el deure de garantir-los ajuda a denunciar les violències sexuals.
- Reconèixer que l'acció sexual adulta sobre la sexualitat de l'adolescent suposa una greu vulneració de drets i delictes penal permet denunciar les violències sexuals i integrar la importància de ser subjectes de drets.

Continguts

1. Els drets de la infància i dels i les menors: Drets Sexuals i Reproductius per a la protecció de la sexualitat infantil i (pre)adolescent.
2. L'acció sexual d'un adult sobre un infant o adolescent: violència, delictes penal i vulneració dels drets del i la menor.
3. L'adult com a garant dels drets dels i les menors.
4. ...

Proposta d'activitat d'aprenentatge

Desmentint l'heteronorma

Què pretenem amb aquesta activitat

- Reflexionar de manera crítica entorn a la construcció social i individual de l'heteronorma i el gènere.
- Identificar els mites i estigmes en la societat així com en l'entorn proper i assenyalar els mecanismes de poder socials que els generen i perpetuen.
- Desenvolupar recursos de suport mutu en el grup d'iguals que permetin trencar amb els discursos de normativitat i de control.

Material

Cartolines o qualsevol altre material per realitzar produccions artístiques, segons la seva naturalesa.

Plantejament inicial

Introduïu al grup-classe el concepte de mite. Proposeu una definició d'allò que representen els mites imperants en la societat que ens envolta. De vegades poden ser idees generalitzades i esbiaixades al voltant de falses creences, com llegendes urbanes o faules al voltant d'elements concrets. Moltes altres vegades, però, són reproduccions d'estereotips i prejudicis cap a col·lectius concrets, que acaben actuant com a reforçadors de la violència que reben a nivell social.

Exploreu les creences i mites que poden haver-hi al grup-classe en referència al seu entorn, ja siguin mites amb connotació negativa cap a algun col·lectiu concret, o altres de caràcter innocu. Si n'apareixen dels primers, caldrà desmentir-los i analitzar a què responen aquestes construccions socials.

Desenvolupament

Demaneu al grup que es posin drets en un espai amb capacitat de moviment.

Expliqueu-los la dinàmica del joc, en la qual l'equip docent llegirà una sèrie d'afirmacions que poden ser certes o no. Cada persona hi haurà de pensar i posicionar-se a la dreta o a l'esquerra en funció de si estan d'acord o en desacord amb el que es defensa amb cada idea. Les frases poden ser molt diverses, entorn a certs mites o veritats relacionades amb l'heteronormativitat com a construcció social. Aquests mites poden ser canviants i mutables al llarg del temps i de la població. Per això és important que les frases es triïn en base a les creences identificades en l'entorn escolar o de l'aula, com a tasca imprescindible per al bon desenvolupament de l'activitat.

Desenvolupament

Alguns exemples poden ser:

- *Les noies bisexuals en realitat només els agraden les noies però no s'atreixeixen a dir-ho.*
- *Les persones transsexuals no saben de quin gènere són.*
- *Una noia que es vesteix de forma masculina, també tindrà gustos i interessos masculins.*
- *És molt fàcil reconèixer les noies lesbianes i els nois gais.*
- *Continua havent-hi situacions de violència cap a les persones que s'expressen de manera diferent als rols de gènere que se li atribueixen socialment.*

Un cop finalitzat, s'analitzarà cadascuna de les frases llegides, demanant a algun dels alumnes que s'hagin posicionat a favor o en contra que defensí la seva posició. Un cop fet el debat, es validarà l'opció correcta, donant una explicació argumentada i fonamentada.

Exploreu, conjuntament i fomentant la participació del grup, com es dona la construcció dels mites entorn a la defensa de l'heteronormativitat i a quins mecanismes respon.

Presenteu la necessitat de deconstrucció d'aquests mites, posant en valor la resposta col·lectiva com a mecanisme de defensa i reivindicació.

Trebal·leu en un mural, exposició, o algun tipus d'expressió gràfica que pugui ser accessible a tots els alumnes de l'escola, on s'exposin els mites que s'han vist, contrastant-los amb afirmacions reals, exposant els arguments pertinents i fent ús dels coneixements adquirits. Fomenteu la divulgació d'informació crítica i real, així com la responsabilitat compartida de deconstruir els discursos que poden generar violències cap a col·lectius i persones concretes.

Com ha d'intervenir l'equip docent?

L'equip docent haurà de fomentar la participació del grup-classe, tant en la fase inicial per poder detectar i visibilitzar la presència de mites i estigmes perpetuadors de l'heteronorma, com en el debat posterior, fomentant l'esperit crític. Caldrà que els transmeteu el caràcter social de la creació i manteniment d'aquests mites, de manera que també ho sigui la capacitat de superar-los i subvertir-los.

L'arrelament de certes creences o mites pot ser alt en certs col·lectius, de manera que s'haurà de treballar de forma conscient i assertiva per deconstruir-los, assenyalant les violències que perpetuen i evitant una posició de neutralitat quan les observin.

Recursos

Informació

- ▶ *Protocol de prevenció, detecció i intervenció davant la violència masclista entre l'alumnat.* Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya, 2019.
<http://xtec.gencat.cat/web/.content/centres/projeducatiu/convivencia/protocols/violencia-masclista/documents/protocol-violencia-masclista-unificat.pdf>
- ▶ *Protocol de prevenció, detecció i intervenció enfront l'assetjament escolar a persones LGBTI.* Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya, 2017.
<http://xtec.gencat.cat/web/.content/centres/projeducatiu/convivencia/protocols/assetjament-escolar-persones-lgbti/documents/Protocol-assetjament-persones-LGBTI-unificat.pdf>
- ▶ *Protocol per a l'atenció i acompanyament de l'alumnat transgènere en els centres educatius.* Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya, 2017.
http://xtec.gencat.cat/web/.content/curriculum/coeducacio/protocols/documents/08_protocol-transgeneres.pdf
- ▶ Agustín, S. *Diversidad sexual en las aulas. Evitar el bullying o acoso homofóbico.* Cuadernos plural, 2009.
<http://salutsexual.sidastudi.org/ca/registro/ff80818154a3fb9001554ffc3e005ae>
- ▶ *El plaer de trencar la norma. Claus reflexives per a l'Educació Sexual (II).* SIDA STUDI, 2018.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD59548.pdf>
- ▶ De la Cruz Martín-Romo, C. *Expectativas de diversidad: ideas y dinámicas.* Madrid. Consejo de la Juventud de España, 2005.
<http://www.familiasporladiversidad.es/files/objetos/CJExpectativas.pdf>

Material pedagògic

- ▶ Barrios, M. *Vull portar arrecades! Una mà de contes.* CCMA, 2020.
<https://www.ccma.cat/tv3/super3/una-ma-de-contes/vull-portar-arrecades/video/6029395/>
- ▶ *DIVERSITAT EN CURT 5. Educació primària: cicle superior (10/12 anys)* Àrea Drets de Ciutadania, Participació i Transparència. Direcció de Feminismes i LGTBI. Ajuntament de Barcelona, 2016-2020.
<http://salutsexual.sidastudi.org/es/zonapedagogica/jovenes/registro/a53b7fb35a776666015cd0c6110d0cf0>

- ▶ *Patis coeducatius. Guia per a la transformació feminista dels espais escolars.* Col·lectiu Punt 6 i Coeducació, 2019.
<https://www.youtube.com/watch?v=H5tqsbbGNs0&t=2s>
- ▶ Coll, G., Vidal, M., *Dibuixant el gènere: Guia didàctica.* Candela, cooperativa d'acció comunitària i feminista, 2016.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD35045.pdf>
- ▶ *Jo no vull ser princesa.* CJB (Consell de la Joventut de Barcelona), 2015.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD26751.pdf>
- ▶ *Jo no vull ser pilota d'or.* CJB (Consell de la Joventut de Barcelona), 2015.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD26752.pdf>
- ▶ *Desmuntant el sistema sexe/gènere.* Llista de reproducció. Oh My Goig! Betevé, 2017.
<https://youtube.com/playlist?list=PLczouflaV-zahZCqSd9AI854dZtDr3vHJ>
- ▶ *Sense normes!* Llista de reproducció. Oh My Goig! Betevé, 2017.
<https://youtube.com/playlist?list=PLczouflaV-zbmFI0satdXNewfoomL5DjL>

Eix 4

Cossos, desenvolupament i autoconeixement

4.1 Consciència i imatge corporal

4.2 Anatomia i fisiologia sexual i reproductiva

4.3 Pubertat

Proposta d'activitat d'aprenentatge

Recursos

4.1 Consciència i imatge corporal

El darrer cicle de l'educació primària és el comiat de la infància i la inauguració de la (pre)adolescència, un dels rituals de pas més celebrat arreu del món. Tant per l'edat cronològica com per la connotació social de l'edat, la preadolescència és un rebombori de significats, de vivències, d'identitats, d'atribucions simultànies de maduresa i immaduresa, de contradiccions apassionades.

Els cossos i les sexualitats són l'encarnació d'aquestes transformacions i moviments convulsos. La sexualitat es fa present de manera més explícita, ocupa més espai a l'imaginari i trastoca la relació amb el propi cos i amb el cos de companyes i companys. **L'entrenament de la consciència corporal, garant de l'autoconeixement i l'autocura, permet visibilitzar aquests aspectes, posant en primer terme el benestar personal i grupal.** Jugar a descobrir la vessant sexual de la percepció i l'expressió, a partir i a través del cos, mitjançant la música, la dansa, el teatre, l'art, etc.

La repressió i el tabú vers la vivència preadolescent de la sexualitat només aconsegueix incentivar la clandestinitat, redirigint el dubte i la curiositat cap a les fonts més mediàtiques de l'espai social, amb tots els biaixos i reproducció de desigualtats.

Cal recordar que la repressió i el tabú vers la vivència preadolescent de la sexualitat només aconsegueix incentivar la clandestinitat, redirigint el dubte i la curiositat cap a les fonts més mediàtiques de l'espai social, amb tots els biaixos i reproducció de desigualtats.

En períodes vitals en què els canvis prenen velocitats vertiginoses és del tot comprensible que se'n derivin també moltes emocions que ens fan sentir vulnerables. Crear espais segurs i confidencials quan cal, per parlar de la por, de les vergonyes, dels pudors, dels neguits, dels conflictes i dels malestars permet relativitzar aquests sentiments, en tant que comuns, i aïllar-ne l'impacte i el condicionament dels sistemes d'opressió i discriminació.

Els determinants socials exerceixen un gran efecte sobre el cos a partir de la conformació d'una normativitat entesa com a cànons de bellesa, patrons que determinen com és de "bell" un cos o un altre i varien en relació amb el sexe-gènere, l'opció sexual i la racialització (i sovint exotització d'aquella persona fenotípicament no blanca i occidental). **Desvelar el nucli discriminatori de la pressió estètica és imprescindible per desmuntar-la.**

Aquests patrons, adquirits a través d'un bombardeig mediàtic constant, es desnaturalitzen constatant-ne variabilitat històrica i sociocultural. Quines eren les característiques físiques considerades més atractives un segle enrere? Per què? Com varien actualment, o han variat, en funció del context socioeconòmic i cultural? També cal prendre consciència de la imposició dels paràmetres occidentals arreu del món per l'acció del domini econòmic de la indústria de la moda, cinematogràfica, publicitària, etc. Una relació de violència sistèmica que invisibilitza la diversitat i reforça la normativitat cultural i estètica.

Aterrant el debat a l'experiència concreta, és adient que l'alumnat es pregunti com condicionen les construccions socials examinades la forma que pren el propi desig. I així mateix, quin impacte tenen sobre l'afecte i admiració que sentim vers els altres cossos.

Per tal de consolidar la imatge corporal com una vessant més de la percepció, des de la riquesa de la diversitat i tots els significats que aquesta conté, cal plantejar estratègies per desmuntar els models excloents que hi ha. **I posar el cos al centre, no des de la seva estètica sinó des de la seva dimensió comunicativa, la sensibilitat, el plaer, l'expressió particular, que caracteritza la persona que l'habita i que l'és.**

Idees clau per a l'equip docent

- Explorar la influència de la sexualitat en l'expressió i comunicació dels cossos i l'autopercepció del propi cos permet entendre la sexualitat de manera integral, com una dimensió complexa, diversa i plena d'imaginari i significats.
- Posar l'èmfasi en la vivència emocional dels canvis corporals genera un espai de seguretat per abordar, normalitzar i acompanyar col·lectivament els sentiments que comporten els processos corporals.

- Reconèixer l'opressió i la discriminació en la representació, connotació i/o invisibilitat d'alguns cossos permet desvelar els mecanismes pels quals es reproduïxen i perpetuen les estructures de poder entre les persones.
- Identificar la variabilitat històrica i cultural dels cànons de bellesa qüestiona els models normatius d'atractiu físic i sexual i obre la reflexió sobre l'impacte social en la construcció del desig.

Continguts

1. La vivència corporal de la sexualitat: simbologia i imaginari de la sexualitat.
2. La interacció i la comunicació a través del cos i la sexualitat: moviment, dansa, teatre i representacions artístiques.
3. La percepció corporal de la sexualitat: la relació amb el propi cos sexual, sensacions, emocions i desig.
4. Reflexió col·lectiva dels sentiments vinculats a les transformacions corporals i la sexualitat: il·lusió, desig, benestar, dubtes, pors, vergonyes, neguits, mites, malestars, etc.
5. Creació d'espais de seguretat per compartir vulnerabilitats.
6. Identificació de l'impacte dels determinants socials en la vivència corporal i de la sexualitat.
7. Identificació de l'expressió del gènere, la preferència sexual, la racialització i la diversitat funcional i cognitiva en les representacions de la normativitat i en la vivència personal i col·lectiva dels cossos i la sexualitat.
8. Els cànons de bellesa i la seva variabilitat històrica i sociocultural.
9. Estratègies col·lectives de rebuig als cànons de bellesa i la pressió estètica en pro de realitats estètiques no normatives i enriquidores per la seva diversitat.
10. Reflexió en relació a l'impacte dels cànons de bellesa i dels determinants socials en la construcció del propi desig.
11. ...

4.2 Anatomia i fisiologia sexual i reproductiva

En aquest sentit, la vessant fisiològica de la resposta sexual obvia qualsevol construcció estètica i el sistema nerviós actua fidel davant l'excitació. Així doncs, convé explicar a l'aula els fenòmens que poden tenir lloc quan el cos s'excita, i **parlar obertament de lubricació, d'erecció, de dilatació, de salivació, de contraccions, i d'altres sensacions, com les esgarriances o les pessigolles que recorren el cos i que ericen el pèl corporal.**

Les hormones tenen un paper destacat en els processos fisiològics subjacents a les transformacions corporals i emocionals. El sistema endocrí regula la producció hormonal, que s'encarrega de la comunicació interna de l'organisme, desencadenant reaccions diverses en funció de les necessitats del moment. Així, les hormones desenvolupen el seu paper al llarg de tota la vida i com a resposta a diferents determinants (edat, entorn, estat anímic, etc), en diferents quantitats, en forma de pics, amb predominança d'unes o altres, etc.

Tots els buits que s'escapen a una comprensió merament biològica, tendeixen a ser omplerts de teories producte d'una determinada lògica social. Respecte la pubertat sovint es parla d'"hormones boges", des d'una connotació negativa, justificant-ne la incomprensió i el menyspreu. Un abordatge informat i rigorós permet donar resposta a tots aquests mites. **El coneixement esdevé la millor arma contra la perversió de la desinformació.**

Conve explicar a l'aula els fenòmens que poden tenir lloc quan el cos s'excita, i parlar obertament de lubricació, d'erecció, de dilatació, de salivació, de contraccions, i d'altres sensacions, com les esgarriances o les pessigolles que recorren el cos i que ericen el pèl corporal.

Idees clau per a l'equip docent

- Garantir el dret fonamental a la informació implica proporcionar informació real i lliure de tabús i prejudicis sobre la vessant fisiològica de la reaccions corporals vinculades a la sexualitat (excitació, plaer, desig, etc.)
- Oferir informació real i rigorosa sobre el paper fisiològic de les hormones en el creixement, la sexualitat i la reproducció, suposa garantir el dret a la informació i contestar a la desinformació i els mites vinculats a l'efecte hormonal.

Continguts

1. La diversitat en la reacció corporal i la dimensió biològica i fisiològica del cos.
2. Descripció fisiològica de les reaccions corporals a la sexualitat i la resposta sexual a l'excitació: lubricació, dilatació, erecció, calfreds, contraccions, etc.
3. Explicació real i rigorosa del paper dels canvis i fluctuacions hormonals en les transformacions i reaccions corporals i emocionals.
4. Identificació de mites, prejudicis i tòpics sobre la causalitat hormonal dels canvis vitals i les emocions vinculades a l'adolescència.
5. ..

4.3 Pubertat

En la recerca d'una sexualitat positiva, des del benestar personal i comunitari, cal desintegrar les lògiques discriminatòries, desmuntar els estereotips i prejudicis culturals i omplir els silencis de contingut emancipador i promotor de la dignitat i la salut de tota la societat.

Des de la desinformació també s'han perpetrat ofenses contra les dones, atribuint, per exemple, a les hormones del cicle menstrual el mal humor, la tristesa, l'antipatia, etc. És important identificar l'impacte del gènere i el patriarcat en certes connotacions despectives i tòpics que pretenen justificar la desigualtat mitjançant la biologia i utilitzen significats pejoratius per mantenir la subordinació dins del pla simbòlic. Com en el cas citat, que nega la multicausalitat dels estats emocionals i que estableix, sovint des de fora, la seva causa unívoca amb la conseqüència de refutar qualsevol altra explicació i treure validesa i rellevància al sentiment mateix i a la persona que el viu.

En la recerca d'una sexualitat positiva, des del benestar personal i comunitari, cal desintegrar les lògiques discriminatòries, desmuntar els estereotips i prejudicis culturals i omplir els silencis de contingut emancipador i promotor de la dignitat i la salut de tota la societat.

Portar a l'aula allò invisible, comprendre les raons d'amagar certes informacions, de fer-les tabú, comporta obrir un nou espai per a una vivència enriquidora i saludable de la pubertat. Es promouen, alhora, els drets i la llibertat de la infància i la preadolescència per conèixer, explorar i descobrir la pròpia vivència de la sexualitat, en les seves dimensions emocional, relacional i social, en les transformacions i processos que encarnen els cossos, afegint la crítica que les farà ser protagonistes de la seva defensa.

Idees clau per a l'equip docent

- Analitzar la invisibilitat i el tabú vinculats a la menstruació permet identificar l'impacte de les desigualtats de gènere sobre les construccions simbòliques i treballar per contrarestar-les.
- Reflexionar sobre la varietat de respostes físiques que tenen lloc durant la pubertat en minimitza la invisibilitat i afavoreix la comprensió.

Continguts

1. Anàlisi de la invisibilitat, el tabú i l'estigma vinculats al cicle menstrual.
2. Identificació de l'impacte de l'heteropatriarcat i els mandats de gènere en les connotacions atribuïdes al cicle menstrual.
3. Identificació de la reproducció de les desigualtats mitjançant el llenguatge i els significats simbòlics.
4. Informació, reflexió i dubtes sobre la pubertat.
5. Identificació de les causes de silencis i invisibilitat dels fenòmens i processos de la pubertat associats a la sexualitat.
6. ...

Proposta d'activitat d'aprenentatge

No estem fetes amb el mateix motlle

Què pretenem amb aquesta activitat

- Identificar les idees preestablertes del grup entorn als cànons de bellesa així com el seu grau de normalització.
- Assenyalar la variabilitat històrica i cultural dels cànons de bellesa.
- Qüestionar els models normatius d'atractiu físic i sexual i reflexionar sobre el seu impacte social en la construcció del desig.

Material

- Revistes de moda, on surtin imatges de cossos tant masculins com femenins. També es poden realitzar recerques a les xarxes i dur a terme l'activitat de forma digital.
- Fotografies de persones de diferents cultures, en les quals s'expressin diferències en els cànons de bellesa.
- Fotografies/quadres/escultures on es visibilitzin cànons de bellesa diferents en diversos moments històrics.
- Tisores i cola d'enganxar.

Plantejament inicial

Demaneu a l'alumnat que individualment portin una imatge d'alguna persona que considerin que els agrada, sense donar més explicacions. Pot ser una fotografia impresa, una imatge digital, algun vídeo curt, etc. A partir del visionament, pregunteu-los si veuen algun tret en comú entre totes les imatges. Centreu l'anàlisi en els cossos de les persones triades i, amb la participació del grup-classe, destrieu els aspectes que tenen en comú, les característiques distintives, la reproducció de cànons de bellesa comuns.

Desenvolupament primera sessió

1. Separeu l'alumnat en grups de 4 o 5 persones. Deixeu-los llibertat per triar els grups, especificant que busquin espais de confiança amb qui compartir el treball.
2. Demaneu a cada grup que elaborin un llistat amb atributs i/o característiques corporals que considerin desitjables. Fomenteu que aquests llistats surtin de les pròpies creences assumides pel grup així com les preferències individuals, posant en valor els gustos i interessos diversos.
3. Repartiu diverses revistes de moda actuals, i feu-los reflexionar si els seus llistats són equivalents amb els models que apareixen a les revistes o a altres mitjans. Dins del propi entorn escolar poden conviure diferents models culturals que posi en valor atributs diferents, malgrat el control dels cossos estigui present en tots. Així doncs, serà interessant comparar-los i extreure'n elements en comú.
4. Acompanyeu el procés amb una reflexió grupal amb preguntes referents a la creació d'aquests cànons, qüestionant-ne la universalitat i el caràcter biològic, així com la representació real d'aquests cànons en la societat.

Desenvolupament segona sessió

1. Recupereu les reflexions i conclusions de la darrera sessió, introduint la influència que aquestes poden tenir en la nostra quotidianitat, autopercepció i percepció de les persones del nostre entorn. Reflexioneu al voltant a la vinculació emocional que impliquen, i els possibles malestars vinculats al no acompliment de les expectatives socials i culturals vers aquests models.
2. Posteriorment, reflexioneu sobre la relació d'aquests cànons occidentals amb els valors vinculats a la masculinitat i feminitat hegemònics, i de quina manera contribueixen a desenvolupar i reforçar estigmes i rols vinculats a la construcció social del gènere.
3. Ensenyeu-los diferents fotografies en les quals apareguin models de bellesa en diversos moments històrics, així com en altres realitats culturals.
4. Fomenteu el debat entorn a les diferències observades respecte els cànons occidentals del s.XXI, així com el motiu d'aquesta diversitat.
5. Demaneu-los que -individualment o per grups- construeixin nous models de cossos, retallant i enganxant diferents parts del cos dels diversos models exposats, a fi de crear i exemplificar la diversitat i unitat de cada cos. Demaneu-los, alhora, que argumentin i exposin les raons de la seva composició.

Com ha d'intervenir l'equip docent?

L'equip docent ha de partir d'una mirada atenta a tots els malestars que poden sorgir entorn a la comparació i visibilització dels cànons de bellesa. Hem de saber acompanyar totes les persones que poden sentir-se exclòs de certes representacions, així com posar l'èmfasi en el caràcter irreal d'aquests models.

Caldrà tenir en compte que es tracta d'infants en un procés de maduració a nivell corporal, un fet que pot presentar-se a ritmes i nivells diferents, de manera que s'haurà d'incloure aquesta dimensió de creixement i desenvolupament heterogeni en totes les persones, superant també l'estandardització del creixement.

Recursos

Informació

- ▶ Fernandez, A., Rotella, I., Lombardía, C., Fidalgo, N., Arango, E. *Tu sexualidad*. Instituto Asturiano de Juventud, Asociación de Mujeres Jóvenes, 2008.
<https://www.asturias.es/Juventud/FICHEROS/CuadernosOrientacion/CO%201%20Tu%20Sexualidad.pdf>
- ▶ *Coneixement del teu cos. Sexe Joves*. Generalitat de Catalunya.
http://sexejoves.gencat.cat/ca/temes/coneixement_del_teu_cos/
Material Pedagògic
- ▶ *Anatomy & Menstruation. Our bodies, our selves*.
<https://www.ourbodiesourselves.org/book-excerpts/health-topics/anatomy-menstruation/>

Material pedagògic

- ▶ *Els nostres cossos*. Llista de reproducció. Oh My Goig! Betevé, 2017.
https://youtube.com/playlist?list=PLczouflaV-zYLDLj15BUDXtZ5FP9dQD_c
- ▶ *Vivencia y conocimiento del cuerpo. Dinámicas*. SIDA STUDI.
<http://salutsexual.sidastudi.org/es/dinamicas/vivencias>

Eix 5

Plaers, sexualitats i desitjos sexuals

5.1 Plaer, imaginari i desitjos sexuals

5.2 Relacions sexuals, sexualitats i cicle de vida sexual

5.3 Desig i consentiment

Proposta d'activitat d'aprenentatge

Recursos

5.1 Plaer, imaginari i desitjos sexuals

Quan decidim, com a educadores, parlar de sexualitat, estem combatent els silencis i tabús que la sexualitat arrossega històricament i estem apostant per fer-ne promoció positiva i a favor de visibilitzar-la. **La curiositat dels infants i adolescents sobre la sexualitat és un fet comú i positiu que afavoreix l'autoconeixement, l'autoestima i el benestar individual i del grup.** Recordem que l'accés a la informació és un dret.

La sexualitat és un procés que comença en el moment de néixer i que es va construint al llarg de tota la vida. Resulta essencial en el nostre desenvolupament com a persones. La sexualitat està relacionada amb allò que s'espera de nosaltres, amb com ens relacionem amb les altres persones i amb el plaer, però també amb l'autoconeixement i la pròpia construcció de la identitat.

Quan decidim, com a educadores, parlar de sexualitat, estem combatent els silencis i tabús que la sexualitat arrossega històricament i estem apostant per fer-ne promoció positiva i a favor de visibilitzar-la

Som molt diverses les unes de les altres i els ritmes d'aprenentatge també ho són. És important que **prioritzem l'acompanyament de les criatures en els processos individuals de creixement** per afavorir les vivències d'una sexualitat positiva i responsable.

La diversitat sexual fa referència a la infinitat de possibilitats d'experiències, vivències, preferències i identitats que es poden donar en les diferents persones que coneixem o amb què convivim, però

també, no hem de perdre de vista que aquesta diversitat sexual podem travessar-la en primera persona cadascuna de nosaltres al llarg de la nostra vida. Perquè **ni la sexualitat, ni la identitat, ni les preferències sexuals són estàtiques ni inamovibles.**

En aquest sentit, i en tant que la sexualitat és una construcció social que ens afecta a tots i a totes, sumada a les pressions socials derivades de les tradicions culturals i als mandats de gènere, els i les adolescents poden tenir experiències desagradables i d'inseguretats alhora de desenvolupar la pròpia identitat i sexualitat. Per exemple, la masculinitat dominant i l'expressió de gènere masculina imposada pot afectar a adolescents nois que no s'hi senten interpel·lats, de manera que qüestionar-la els permet sentir-se alliberats d'una càrrega que resulta d'una educació binària i masclista.

Idees clau per a l'equip docent

- Entendre que els sentiments, les fantasies i els desitjos sexuals són comuns a totes les persones, són canviants i passen al llarg de tota la vida ajuda a entendre la diversitat i generar espai per a l'aprenentatge i dona llibertat de cada persona en relació a la pròpia sexualitat.
- Treballar críticament els mites sobre la sexualitat proporciona informació veraç i contribueix a generar una vivència de la sexualitat sana i positiva amb responsabilitat.
- Abordar la qüestió dels imaginaris sexuals, les pornografies alternatives i fer crítica en clau de gènere de la pornografia *mainstream* permet als adolescents generar relacions lliures de violències, més justes i reals, així com discernir la fantasia de la realitat.

Continguts

1. Fantasies i desitjos sexuals: comuns a totes les persones.
2. Diversitat de cossos, diversitat d'identitats sexuals, diversitats d'imaginaris sexuals.
3. La pornografia masclista sota la mirada crítica en clau de gènere.
4. La diversitat d'imaginaris sexuals i pornografies alternatives a la *mainstream*.
5. Fantasia pornogràfica versus realitat.
6. La recerca d'informació veraç sobre sexualitat per acabar amb els mites i les violències.
7. ...

5.2 Relacions sexuals, sexualitat i cicles de vida sexual

Qüestionar la masculinitat hegemònica no serveix només per donar més opcions a aquells nois que no s'hi identifiquin, sinó que alhora ens permet despertar consciència de gènere als nois que se senten còmodes amb aquesta masculinitat tradicional, i explicar-los les conseqüències dels seus privilegis i les violències que suposen per a la resta de sexualitats. Combatre la masculinitat hegemònica és combatre el sistema heteropatriarcal.

De *per se*, les violències que pateixen les adolescents i joves vers la seva sexualitat, així com la violència que reben les persones i cossos dissidents, en aquestes edats, estan relacionades amb les pressions socials i els mites i tabús sexuals, com la qüestió de la virginitat, el desconeixement sobre el cicle menstrual o les responsabilitats culpabilitzadores quan van a buscar la píndola d'anticoncepció d'urgència.

És molt important conèixer el propi cos, aprendre a escoltar-se, saber com ens sentim i reaccionem als estímuls i situacions que se'ns presenten.

L'autoconeixement i el respecte al propi ritme d'aprenentatge son clau. És molt important conèixer el propi cos, aprendre a escoltar-se, saber com ens sentim i reaccionem als estímuls i situacions que se'ns presenten i evitar sotmetre'ns a les pressions socials que ens obliguen a ser i a actuar d'una determinada manera. És important destacar que no hi ha normes sobre l'edat per començar a tenir relacions sexuals o la manera de compartir la sexualitat. Cal que les persones implicades ho decideixin lliurement i quan ho sentin.

Habitualment es refereix a les "primeres vegades" a l'inici de les relacions sexuals coitals o amb penetració. Cal pensar que **hi ha un ventall ampli de pràctiques sexuals dins de les relacions sexuals compartides**. I totes les pràctiques son possibles independentment de la preferència sexual. Recordem que el sexe anal entre nois és un tabú que cal treballar i que la virginitat un mite al qual s'ha de donar una resposta.

La virginitat és una qüestió que va lligada al coitocentrisme i l'heteronormativitat, que castiga la sexualitat femenina i invisibilitza altres preferències sexuals que no són l'heterosexual. **La virginitat és una construcció sociocultural que sotmet nenes i dones** al contracte sexual, les sotmet a una voluntat inconscient de ser propietat de l'home amb el qual s'aparellen. Vet aquí que els homes cis heterossexuals gaudeixen de la llibertat sexual absoluta, perquè no necessiten mai de demostrar si han o no practicat relacions sexuals, ni amb qui les han practicat.

La virginitat va associada a la imatge simbòlica de la dona pura, que, vestida de blanc, s'entrega a l'home que l'espera al final del passadís o que la desperta amb un petó d'un malson etern.

Aquesta figura simbòlica es troba ja a les pel·lícules i relats que consumim de petites, fet que crea obstacles i tensions ètiques i de comportament social que impedeixen viure la sexualitat femenina de forma oberta i lliurement.

Altres qüestions importants i que guarden relació amb una mirada paternalista i adultocentrista respecte la sexualitat de joves i adolescents és l'autoresponsabilitat i l'autonomia. Generalment, quan una noia demana la píndola d'anticoncepció d'urgència rep un discurs moralitzador que la fa sentir l'única culpable de la situació. Però que la noia sigui la que hagi de prendre la pastilla no la fa única en la responsabilitat del risc d'embaràs, sinó que el noi ho és tant com ella –o més, depenent de si ens trobem en una situació de violència masclista i sexual–, i contràriament al que es pensa, ella **està actuant des d'una pràctica de la cura, perquè s'està fent càrrec de la situació.**

Cal educar en positiu i per igual, en base a la diversitat sexual. **Educar per l'apoderament de les nenes, i l'apoderament de les persones que no senten seu el binarisme i l'heteronormativitat, per unes futures relacions sanes i plaents basades en el desig i el respecte.** Volem **acabar amb els mandats de gènere** que articulen les desigualtats, aquelles que es reproduïen en la pornografia hegemònica i en altres gèneres cinematogràfics o musicals, també a la publicitat. Mostrarem referents diversos i positius.

Parlarem de pornografia, si hi ha curiositats i dubtes. La pornografia és un gènere narratiu visual que té per tema i objecte les pràctiques i imaginàries sexuals. Malauradament, aquest discurs pornogràfic, de manera general, se centra i privilegia el desig masculí heteronormatiu i cau en els estereotips i mandats de gènere que objectivitzen i cosifiquen les dones i invisibilitzen moltes altres sexualitats i imaginàries sexuals.

La pornografia a la qual ens referim és una de determinada i la més estesa, heteronormativa i violenta. Hi ha altres tipus de pornografia que no es potencien a nivell comercial perquè no són ni responen als imaginàries sexuals creats socialment i culturalment. L'èxit de la pornografia més estesa i *mainstream* està reforçat i sustentat pels altres discursos narratius i cinematogràfics que ja consumim des de petites, com les pel·lícules romàntiques, les pel·lícules Disney, etc., que creen relacions eròtiques i mostren hipersexualització i pornografia implícita sota uns imaginàries concrets. Perquè el desig i l'imaginari sexual també estan construïts.

Els mitjans de producció cultural i la publicitat són generadors d'estereotips binaristes que adolescents i joves van interioritzant i reproduint, de manera que la cosificació de les dones o la invisibilitat d'identitats dissidents es perpetua. A les xarxes socials i a internet, hi ha hipersexualització, cosificació i heteronormativitat estereotipada.

Idees clau per a l'equip docent

- Qüestionar la masculinitat dominant com a sexualitat privilegiada permet oferir altres opcions a nois adolescents que no s'hi identifiquin i permet despertar consciència de gènere a aquells que s'hi senten molt còmodes, de manera que entenguin la violència que suposa per a la resta de sexualitats.
- Promoure la presa de decisions conscient sobre mantenir o no relacions sexuals posa de manifest la importància que té per a la salut i el benestar propi.
- Explorar les emocions i sentiments que genera la projecció de la primera experiència sexual (pors, tabús clixés, pràctiques...) permet treballar críticament els mites i tabús que sol acompanyar-la.
- Distingir la sexualitat en la vida real de la dels mitjans de comunicació permet trencar amb estereotips i pressions estètiques i mandats de gènere associats a les relacions i la sexualitat.
- Donar eines per identificar conductes de risc o atencions sexuals no desitjades dins de les xarxes permet que els infants coneguin riscos associats als entorns virtuals.

Continguts

1. Qüestionament crític de la masculinitat dominant i hegemònica.
2. El dret a decidir a mantenir o no relacions sexuals: salut sexual i benestar propi.
3. La projecció de la primera experiència sexual: pors, tabús, dubtes i emocions.
4. Crítica als estereotips i rols de gènere de la producció cultural (pel·lícules, música, mitjans de comunicació, publicitat...) que fomenten relacions de poder masclistes i desiguals.
5. Conductes de risc i entorns virtuals.
6. ...

5.3 Desig i consentiment

Volem promoure la responsabilitat conscient i madura entre joves, a partir de la informació veraç i la mirada crítica de gènere i diversitat, per quan prenguin la decisió de tenir relacions sexuals amb altres persones. Volem deixar clar que **consentir mai no és suficient quan accedim a tenir relacions sexuals** amb altres persones, també **hem de sentir desig**. El desig va lligat a un aprenentatge previ dels propis límits, integració del dret al propi cos, una autoestima i autoconeixement forts i una recerca activa del plaer.

Són moltes i diverses les formes d'experimentar i manifestar el plaer. Totes les persones cerquem plaer i tots els cossos són susceptibles de sentir-ne. **En la recerca i vivència de la sexualitat amb plaer, el cervell esdevé l'òrgan clau.** S'hi desenvolupen i reproduïxen les construccions de l'imaginari sexual, les estimulacions i respostes del desig sexual, la informació del que ens és plaent o no, l'assimilació dels valors socioculturals i personals, etc. La interiorització de tot aquest aprenentatge és millor des d'una consciència crítica que proporcioni autonomia per prendre decisions amb responsabilitat.

Consentir mai no és suficient quan accedim a tenir relacions sexuals amb altres persones, també hem de sentir desig.

El desig va lligat a un aprenentatge previ dels propis límits, integració del dret al propi cos, una autoestima i autoconeixement forts i una recerca activa del plaer.

Respectar-nos, a nosaltres i a les altres, saber acceptar respostes que no compleixen les pròpies expectatives: **cal ensenyar a acceptar un "No" i aprendre a dir "No"**.

En aquestes edats també és important treballar el llenguatge corporal, d'imatge i verbal quan es té intenció de lligar amb algú que ens atreu. Perquè les línies entre lligar, seduir i l'assetjament poden creuar-se i en aquest cas perdríem els valors del respecte, les relacions beneficioses, igualitàries i de salut sexual.

Idees clau per a l'equip docent

- Analitzar el desig com a constructe social aporta una mirada crítica sobre aquest concepte.
- Comprendre el consentiment com a base imprescindible per a unes relacions socials saludables genera pràctiques i ètiques relacionals beneficioses i de justícia per a tothom.
- Entendre els límits i la diferència entre assetjar, lligar i seduir evita comportaments inapropiats i violències masclistes.
- Treballar la comunicació corporal i verbal en el seduir i lligar ajuda a definir el desig i els límits personals i entendre els de les altres persones.

Continguts

1. El desig, un constructe social.
2. Consentiment i desig: base de les relacions igualitàries.
3. Límits i diferències entre assetjar, lligar i seduir.
4. El seduir i la comunicació verbal i corporal: el respecte als límits i necessitats de l'altra persona.
5. Seduir sense comportaments inapropiats i violències masclistes.
6. ...

Proposta d'activitat d'aprenentatge

Les bombolles d'intimitat

Què pretenem amb aquesta activitat

- Explorar els límits personals i els de l'entorn proper.
- Promoure la presa de decisions conscient sobre les interrelacions en el nostre entorn, i saber transportar-les a altres àmbits de la quotidianitat.
- Entrenar la comunicació i negociació des del respecte, per fomentar l'empatia així com la identificació de violències.
- Afrontar la discrepància i la frustració en la diferència de límits, necessitats i expectatives en les relacions.

Material

Cordes de diferents mides

Plantejament inicial

El desenvolupament d'aquesta proposta parteix de la necessitat que el grup-classe no tingui una informació prèvia a l'inici del desenvolupament per no influir en les seves conductes. Així doncs, podem explicar-los que es durà a terme una activitat especial, i generar una expectativa per tal que l'emprenguin amb ganes i motivació a partir de la curiositat.

Desenvolupament

1. Trobeu un espai còmode on el grup gaudeixi d'una certa privacitat. Genereu un clima de relaxació i lliure desenvolupament, trencant la rutina de l'aula. Poseu música per acompanyar el moviment autònom de les persones, animant-les perquè s'expressin lliurement segons el seu gust, estat d'ànim, o necessitat en el moment concret. No doneu indicacions respecte la interacció entre els membres, quedeu-vos amatents per observar el tipus d'interacció que es dona en el grup, i la forma en què es produeix, per analitzar-ne el grau d'interrelació en un espai de lliure moviment.
2. Passada una estona en la qual s'hagi aconseguit aquest espai, demaneu al grup que cada persona se situï en un punt fix, ocupant la dimensió de l'espai. Han d'estar prou separades entre elles per poder estirar braços i cames sense tocar-se.
3. Demaneu-los que cada un delimiti amb un tros de corda el seu espai d'intimitat, formant una circumferència al terra de la mida que vulguin. Aquest espai pot ser petit, rodejant els peus, o bé d'un diàmetre tan gran com es decideixi.
4. Deixeu-los una estona perquè es desenvolupin en aquest espai d'intimitat delimitat, ballant, movent-se o bé quedant-se quietes, segons els convingui. Cal deixar clar que no hi ha conductes correctes o errònies, sinó que es tracta d'un espai per gaudir personalment i hi poden fer el que vulguin.

Desenvolupament

5. Passats aquests minuts, de durada a determinar per l'equip docent, indiqueu al grup que aquelles persones que així ho desitgin, poden començar a interactuar, però no podran entrar dins de l'espai d'una altra persona si no hi ha un desig compartit perquè així sigui. D'aquesta manera es podran unificar els espais d'intimitat com a pas posterior a un acord compartit, alhora que s'hauran de separar sempre que una de les persones ho vulgui. Si bé no hi ha límit –ni mínim ni màxim– de persones que poden compartir espai, sí que ho és la voluntat clara de les persones que en formin part. El que pot passar o no dins de l'espai d'intimitat compartit també haurà de ser consensuat i desitjat per totes les persones que hi siguin.
6. Torneu a deixar un temps de lliure moviment i expressió en la interrelació, tenint en compte els espais d'intimitat personals. Si es considera adient, insteu l'alumnat a una interrelació encara més íntima, fomentant les carícies, abraçades o altres mostres d'afecte que puguin ser plaents, mantenint la premissa que aquestes han de ser desitjades per totes les parts. La durada d'aquest espai ha de permetre la lliure interacció i moviment de tot el grup de forma còmoda i sense pressions.
7. Un cop finalitzat, insteu el grup a reflexionar al voltant de les situacions viscudes. Caldrà explorar els sentiments i emocions vinculades a cada moment, així com si totes les persones han sentit respectat el seu espai d'intimitat. Reflexioneu entorn a la lliure identificació i expressió dels seus desitjos, així com sobre la comoditat de les relacions que s'hi han pogut donar. També serà interessant la gestió de la frustració fruit de discrepàncies en els límits.
8. Genereu una reflexió com a grup sobre l'activitat i com aquesta pot reflectir les interaccions interpersonals en molts espais de la vida quotidiana. Caldrà posar el focus en situacions de flirteig, no només en com es generen i desenvolupen, sinó sobretot en la necessitat de construir-les de forma respectuosa i des del desig compartit.

Com ha d'intervenir l'equip docent?

Aquesta dinàmica no deixa de ser una representació de situacions d'interrelació en la vida diària, de manera que esdevé un "entrenament" per a l'alumnat. Així doncs, malgrat les indicacions que s'aniran donant, l'equip docent haurà de mantenir una mirada atenta a totes les situacions que es puguin donar, per tal que aquestes no puguin presentar coaccions, directes o indirectes, sobre algunes persones, ni sobrepassar els límits individuals. En aquest sentit, caldrà estar alerta de forma específica a l'alumnat que ja pateix situacions de discriminació en el si del grup de forma quotidiana.

Recursos

Informació

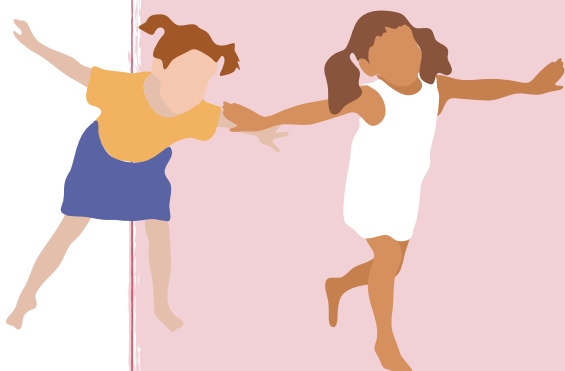
- ▶ *D'infondre la por a difondre els plaers. Claus reflexives per a l'educació sexual.* SIDA STUDI, 2018.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD59545.pdf>
- ▶ *Estándares de educación sexual para Europa.* WHO Regional Office for Europe i BZgA, 2010.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD18274.pdf>
- ▶ *Afectivitat i sexualitat. Són educables?* Fundació Víctor Grífols.
http://www.centrejove.org/pdf/afectivitat_%20i_sexualitat_son_educables.pdf
- ▶ Parra, N. *Deseo, placer y satisfacción.* Instituto Canario de Igualdad, Gobierno de Canarias, 2018.
http://www.gobiernodecanarias.org/cpi/docs/ici/Ediciones/Guia_Sex_2_DPS.pdf
- ▶ Zarrandikoetxea, I. *Sexualidad(es) en clave cultural. Guía informativa para la promoción de la salud sexual.* Unión de Asociaciones Familiares (UNAF), 2018.
<https://www.slideshare.net/UNAF/gua-sexualidades-en-clave-cultural-122985708>

Material pedagògic

- ▶ *Maleta pedagògica: Celebrem la sexualitat.*
<https://celebremlasexualitat.wordpress.com/els-materials/>
Material educatiu infantil entorn la sexualitat.
- ▶ Ageitos, N. *Los colores de la sexualidad.* Diputación Foral de Bizkaia. Dirección General del Observatorio de Bizkaia, 2016.
<https://egk.eus/wp-content/uploads/2017/03/Los-Colores-de-la-Sexualidad.pdf>
- ▶ *El plaer sexual.* Oh My Goig! Betevé, 2017.
<https://www.youtube.com/watch?v=emGvTODmnsM&list=PLczouflaV-zYQPeJbipWrr-68rAEh0YsV>
- ▶ Zonca, C., APFCiB-CJAS, Oh My Goig! *Tot el que vols saber sobre la teva #Sexualitat.* Fanbooks. Barcelona, 2018.
http://lassociacio.org/wp-content/uploads/2019/02/37499_Oh_My_Goig.pdf

Eix 6

Habilitats per a l'autocura de la salut sexual i reproductiva

- 6.1 Promoció de la salut sexual i reproductiva
  - 6.2 Influència del grup d'iguals en la salut sexual i reproductiva
  - 6.3 Presa de decisions, ús de mètodes barrera i anticonceptius i dret al propi cos
  - 6.4 Habilitats de comunicació, negociació i rebuig en sexualitat i salut sexual
  - 6.5 Suport mutu i recursos en salut sexual i reproductiva
- Proposta d'activitat d'aprenentatge
- Recursos

6.1 Promoció de la salut sexual i reproductiva

La salut sexual i reproductiva s'entén com l'estat de benestar físic, psicoemocional i sociorelacional en les qüestions relatives amb la sexualitat i amb la reproducció.

És essencial partir dels Drets Sexuals i Reproductius, per a l'assoliment d'una sexualitat i una reproducció desitjades, satisfactòries, saludables i lliures de violències.

És essencial partir dels Drets Sexuals i Reproductius, per a l'assoliment d'una sexualitat i una reproducció desitjades, satisfactòries, saludables i lliures de violències. Per tal de garantir-los, els titulars d'obligacions (institucions i poders fàctics) tenen el deure d'incentivar la participació en la pròpia salut, sexualitat i reproducció i protegir la sobirania corporal, el ple accés a la informació i als recursos medicocientífics, etc.

La preadolescència comença a incorporar la idea de sexualitat des d'una vivència més propera; la relació sexual conscient amb el propi cos i el propi imaginari es va fent cada cop més present, des de la masturbació al desig. Havent recorregut ja aspectes centrals basats en el plaer, el fet de gaudir, la dimensió relacional de la sexualitat i l'afectivitat en general, cal també abordar algunes conseqüències que poden comportar algunes pràctiques sexuals, com les infeccions de transmissió sexual i els embarassos no desitjats.

Pel que fa a les ITS és fonamental aportar informació sobre les estratègies de prevenció a fi d'evitar-ne el contagi. S'ha d'explicar a l'aula els diferents mètodes barrera, preservatius (per a penis, vagina, anus i joguines sexuals) i la banda de làtex, com es recomana utilitzar-los, les pràctiques en les quals s'aconsella usar-los i les limitacions que tenen en la prevenció d'ITS i els efectes que tenen en el plaer de la relació sexual. La proporció d'informació rigorosa, lliure de complexes, reserves, vergonyes, prejudicis i tabús és essencial per promoure l'autocura.

Els mètodes barrera també actuen per prevenir els embarassos no desitjats en les relacions coitals, però per a aquest propòsit també hi ha altres mètodes anticonceptius. L'oferta medicocientífica compta amb mètodes hormonal i mètodes no hormonal, però és molt important tenir present que no prevenen en cap cas les ITS.

Un aspecte destacat dels diferents mètodes és que la gran majoria s'adrecen a l'ús de la persona que pot quedar-se embarassada, però no per la que participa d'aquest possible embaràs aportant-hi el semen. Tot i que aquest fet posa en mans de la potencial gestant el control reproductiu, genera una desigualtat en termes de càrrega objectiva de la prevenció, que massa sovint s'acompanya d'una desresponsabilització de l'altra persona, utilitzant l'excusa que la destinatària del mètode no és ella.

Sortint de la centralitat de la biomedicina i el món occidental, val la pena repassar les estratègies i remeis que dones de diferents contextos han emprat al llarg del temps per poder planificar els embarassos. **Visibilitzar aquest llegat és reivindicar la història i abast dels Drets Sexuals i Reproductius i fer paleses les diferències i semblances socioculturals de les dones, reconeixent-ne tots els sabers.**

L'adquisició d'hàbits saludables també ve determinada pel tabú social, el judici de l'entorn, les dinàmiques relacionals, l'accessibilitat de mètodes i recursos d'atenció, la informació i l'educació, i un llarg etcètera. Per exemple, el tabú que sovint es vincula a les ITS ja comporta un risc per se, ja que dificulta que se'n pugui parlar obertament en una relació sexual, com una acció preventiva, i/o estigmatitza i posa sota judici les persones que acudeixen a fer-se proves o tractaments. Fets semblants tenen lloc també en l'embaràs adolescent, en la seva prevenció i abordatge.

Es pot emfatitzar l'autocura des d'una visió integral de la salut, que contempli les prioritats de cadascú, o castigar moralment les pràctiques desitjades i condemnar qualsevol acció que comporti un risc.

El risc és una noció personalment, socioculturalment i històricament variable, estretament vinculada a les tendències de personalitat de cadascú, als rols i mandats de gènere, a la quotidianitat i a l'entorn. **L'exploració de la vivència del risc, sense criminalitzar-la automàticament, pot permetre una reflexió ulterior sobre el perquè de les pràctiques i comportaments més temeraris.**

Idees clau per a l'equip docent

- Explorar la dimensió social de la salut en general i de la salut sexual i reproductiva en concret implica entendre l'impacte del context sociocultural i les estructures de poder en els hàbits de vida saludable, la prevenció i les conductes de risc.
- Aprofundir en els mètodes barrera i anticonceptius des de la informació i la reflexió sobre els hàbits saludables i comportaments de risc suposa treballar-ne l'ús des de la consciència i el pensament crític.
- Reconèixer la influència del grup i dels determinants socials en les pràctiques d'autocura de la sexualitat permet reflexionar sobre la construcció d'espais col·lectius saludables i sobre les responsabilitats que se'n deriven.

Continguts

1. La salut sexual i reproductiva des d'una vessant física, psicoemocional i sociorelacional.
2. Els hàbits de vida saludable en diferents contextos. L'impacte del context sobre l'adquisició d'hàbits.
3. Mètodes barrera i mètodes anticonceptius: informació general, preferències d'ús, protecció ITS, planificació de l'embaràs.
4. L'ús i la tria de mètodes barrera i anticonceptius en relació a la realitat social, l'accessibilitat de la informació i dels mètodes, el gènere i la preferència sexual i les dinàmiques relacionals.
5. Exploració del risc com a construcció variable: emocions, context particular (familiar, llar, unitat de convivència) i determinants socioculturals.
6. Les conductes de risc en salut, en general, i en salut sexual i reproductiva, en concret.
7. El tabú, el judici l'estigma de les ITS i l'embaràs adolescent no desitjat en relació a les conductes de risc.
8. La construcció d'espais grupals saludables: formulacions i responsabilitats.
9. ...

6.2 Influència del grup d'iguals en la salut sexual i reproductiva

Continuar apostant per la construcció d'un espai comunitari saludable a l'aula implica **plantejar a dins del grup quines són les pràctiques que comporten una influència positiva per a l'adquisició d'hàbits saludables dels membres que el formen**. Com es pot estimular l'autocura des de l'espai col·lectiu? Quines formes prenen les relacions de cures que promouen el benestar de totes les persones? Quines propostes es poden treballar i incorporar?

Tanmateix, també és necessari visibilitzar aquelles actituds que generen malestar, que incentiven conductes nocives i/o que són indiferents al patiment, a l'abús o a la violència. Pensar estratègies conjuntes per desafiar la pressió negativa que pot tenir lloc en el si dels grups humans, des de l'acompanyament, el respecte i el suport mutu, és un exercici en pro del bé comú.

Continuar apostant per la construcció d'un espai comunitari saludable a l'aula implica plantejar a dins del grup quines són les pràctiques que comporten una influència positiva per a l'adquisició d'hàbits saludables dels membres que el formen

Idees clau per a l'equip docent

- Detectar els efectes concrets del tarannà grupal sobre els hàbits promotors de salut, en general, i de salut sexual i reproductiva, en concret, ajuda a prendre consciència de la influència del grup i incentiva la responsabilitat.
- Formular estratègies conjuntes per revertir la influència negativa del grup implica traslladar també al grup la importància de desenvolupar un rol protector de la salut de totes les persones que en formen part.

Continguts

1. Detecció i reflexió de conductes intragrups que fomenten l'autocura i l'adquisició d'hàbits saludables i promouen el benestar del grup i de les persones que l'integren.
2. Detecció i reflexió de conductes intragrups que generen una influència negativa sobre l'autocura i l'adquisició d'hàbits saludables, que comporten malestar o són indiferents al malestar i/o la violència a dins del grup.
3. Estratègies col·lectives per contrarestar la influència negativa a l'interior del grup, per l'acompanyament i el suport mutu en salut sexual i reproductiva.
4. ...

6.3 Presa de decisions, ús de mètodes barrera i anticonceptius i dret al propi cos

La infància creix, i s'entrena en aquest creixement la responsabilitat de construir un medi saludable per a totes les persones que l'habiten. Cada pas, cada decisió, s'emmarca en un escenari idoni per a una vivència de la sexualitat diversa, sana, desitjada, plaent i lliure de violències i coaccions. **El grup és i se sap refugi de l'elecció del desig, de la tria de relacions, de l'exercici del dret al propi cos i de la garantia de la sobirania corporal de les persones que el formen.**

La reivindicació de la presa de decisions personals no pot entendre's com una oda a l'individualisme i al subjecte individual. És més, **la promoció d'autonomia esdevé sempre una dimensió relacional que vincula recíprocament totes les persones i, per tant, no hi ha decisió o acció que no tingui conseqüències vers les altres.**

El grup és i se sap refugi de l'elecció del desig, de la tria de relacions, de l'exercici del dret al propi cos i de la garantia de la sobirania corporal de les persones que el formen.

És fonamental, doncs, intentar anticipar-se a les conseqüències dels nostres actes i assumir l'error sense demonitzar-lo, com a element recurrent de la vida i l'aprenentatge. Totes les persones podem actuar malament i causar danys a d'altres, per acció o omissió, de forma conscient o inconscientment. Per tal d'aprendre a fer-ho cal abandonar la culpabilitat i el càstig i treballar la rectificació, el perdó i la reparació, imprescindibles per a una comunitat cuidadora que es fa càrrec de la salut i el benestar de les persones que la componen.

Idees clau per a l'equip docent

- Consolidar el dret a decidir sobre el propi cos i la pròpia sexualitat i garantir-ne l'exercici implica visibilitzar-lo a l'aula com una acció fonamental en pro de la salut sexual i reproductiva i oferir tota la informació i recursos necessaris.
- Explorar l'impacte nociu de les decisions personals sobre el benestar del grup permet avançar en la comprensió dels límits de la decisió individual i aprendre a tenir en compte les altres persones en el procés de presa de decisions.

Continguts

1. La promoció de la presa de decisions a dins del grup, una responsabilitat col·lectiva.
2. Promoció de la presa de decisions en salut sexual i reproductiva: relacions, contactes, vincles, mètodes, pràctiques, etc.
3. La defensa de la sobirania corporal i el dret al propi cos.
4. Reflexió sobre les condicions necessàries, a nivell comunitari i a nivell social, per incentivar la presa de decisions informades, conscients i crítiques.
5. Els límits de la decisió individual en l'aposta per a la salut col·lectiva.
6. Anticipació i responsabilització de les conseqüències de les pròpies decisions: la culpa, la consciència, el perdó, la rectificació, la reparació i l'aprenentatge.
7. ...

6.4 Habilitats de comunicació, negociació i rebuig en sexualitat i salut sexual

La comunicació és essencial per participar de la vessant relacional. **Comunicar en sexualitat significa compartir interessos i necessitats, enunciar la voluntat i el desig i negociar amb el desig i la voluntat de l'altra persona.** Expressar l'elecció de l'ús de mètodes, la tria de relacions, dels vincles afectius i sexuals, les inquietuds, dubtes i neguits, són habilitats fonamentals per a la promoció de la salut sexual i reproductiva. Alhora cal aprendre a gestionar emocions que poden derivar de la negociació, com el rebuig i la frustració.

Tot i així, és important subratllar l'efecte que les desigualtats socials i els sistemes d'opressió exerceixen sobre tots aquests aspectes. Identificar com es vehiculen les relacions de poder, els mandats i expectatives de gènere en la comunicació i negociació, permet plantejar mesures per contrarestar-les i estimula la responsabilitat col·lectiva en el compromís de no reproduir ni alimentar rols i dinàmiques discriminatòries.

Identificar com es vehiculen les relacions de poder, els mandats i expectatives de gènere en la comunicació i negociació, permet plantejar mesures per contrarestar-les i estimula la responsabilitat col·lectiva en el compromís de no reproduir ni alimentar rols i dinàmiques discriminatòries.

Idees clau per a l'equip docent

- Entendre la comunicació i la negociació en sexualitat com a processos individuals i col·lectius fomenta la responsabilitat personal en la millora, la detecció de dificultats i límits propis, i la identificació dels determinants socials que la condicionen.
- Identificar l'impacte dels determinants socials sobre l'acció comunicativa comporta promoure-la des del respecte mutu, la cooperació i el compromís contra la reproducció de les desigualtats.

Continguts

1. La responsabilitat personal i col·lectiva en l'aprenentatge i entrenament de les habilitats de comunicació.
2. Barreres personals i socials que obstaculitzen i condicionen la comunicació i negociació en sexualitat: desig, plaer, mètodes barrera i anticonceptius.
3. La negociació en salut sexual i reproductiva i sexualitat, gestió del rebuig i tolerància a la frustració.
4. Determinants socioculturals que tenen impacte sobre l'acció comunicativa.
5. Identificació i erradicació de la reproducció de desigualtats i dinàmiques de poder en el pla comunicatiu.
6. Compromís per a una comunicació basada en el respecte i la comprensió.
7. ...

6.5 Suport mutu i recursos en salut sexual i reproductiva

Durant l'últim cicle de l'educació primària cal transmetre a l'alumnat la importància que com a individus, grup i societat, desenvolupin un rol protagonista en la pròpia salut. Incentivant l'autonomia i les habilitats d'autocura, la infància preadolescent surt de l'escola cada vegada més preparada per participar i incidir en la realitat que l'envolta. Una eina fonamental per a aquest exercici és la capacitat de buscar i trobar, de manera autònoma, recursos d'autoformació, d'assistència i suport, més enllà de l'entorn immediat.

Aprendre estratègies de recerca implica també aplicar el pensament crític i dotar-se de criteris propis que permetin avaluar la fiabilitat de les fonts d'informació, l'abordatge teòric dels serveis existents i les bones pràctiques de l'assistència especialista. **Emplaçar els Drets Sexuals i Reproductius en els pilars de la pròpia reflexió, permet partir d'una concepció integral i política de salut que destaca la dignitat humana col·lectiva com a objectiu imprescindible per a la consecució del benestar.**

Idees clau per a l'equip docent

- Consolidar la defensa dels Drets Sexuals i Reproductius dins d'una concepció integral de la salut aporta un marc de referència per a la recerca i selecció de fonts d'informació i recursos externs.

Continguts

1. Els Drets Sexuals i Reproductius com a marc de referència de consens per a l'adquisició d'uns criteris comuns i la promoció del pensament crític.
2. Fonts d'informació i recursos externs en relació als Drets Sexuals i Reproductius i la seva promoció, aplicació, defensa i protecció davant vulneracions de drets.
3. Habilitats de recerca autònoma de fonts d'informació i recursos externs especialitzats en salut sexual i reproductiva.
4. Habilitats per al desenvolupament de criteris de fiabilitat per a una selecció autònoma de les fonts d'informació i recursos externs.
5. ...

Proposta d'activitat d'aprenentatge

La prevenció és (auto)cura

Què pretenem amb aquesta activitat

- Presentació dels mètodes barrera i anticonceptius. Aprofundir en el seu coneixement des de la informació i la reflexió sobre els hàbits saludables i comportaments de risc.
- Treballar-ne l'ús des de la consciència i el pensament crític.
- Fomentar la responsabilització i compromís per a la no reproducció de desigualtats, des del respecte i el suport mutu.

Material

Un o diversos exemplars dels diferents mètodes barrera i anticonceptius; preservatius per penis, vagina i anus, diferents mètodes hormonal i no hormonal.

Plantejament inicial

Els coneixements previs del grup-classe tant a nivell individual com col·lectiu poden ser molt diversos, en gran part determinats pel seu context sociocultural proper. Així doncs, serà important realitzar un exercici previ per part de l'equip docent que consisteixi a explorar l'entorn del grup i adaptar-ne la introducció.

Una opció per tal de dur a terme l'activitat pot ser la d'implicar els entorns familiars i unitats de convivència a l'hora de fer-la, com a oportunitat per obrir canals de comunicació al voltant de la temàtica a la llar, on moltes vegades pot esdevenir un tabú. Tanmateix, aquest apropament per part de les famílies pot ser difícil en alguns contextos o fins i tot posar en una situació de vulnerabilitat algunes dones, de manera que caldrà valorar-ho en profunditat.

Com a alternativa, es proposa visitar algun centre del territori on es treballin els drets sexuals i reproductius (ASSIR, entitats, etc.) on es pugui dur a terme l'activitat i trobar-hi el material necessari.

Desenvolupament

1. Poseu en una bossa/caixa, diferents mètodes anticonceptius i mètodes barrera, i que un per un, que surtin alguns alumnes a tocar i a inspeccionar aquests objectes sense veure què són i intentar identificar-los. Extraieu d'un en un tots els objectes i exposeu-los a la vista de totes les persones de l'aula.
2. Deixeu uns minuts de contacte amb els diferents mètodes, oferint i fomentant-ne la inspecció i exploració detinguda, pausada i lliure en cada cas.
3. Demaneu al grup que poc a poc torni a la normalitat, i deixeu un temps d'expressió lliure fruit del contacte amb aquests objectes. Exploreu si és el primer contacte o bé ja els coneixien tots, així com les informacions que en tenen.

Desenvolupament

4. Identifiqueu-los com a objectes de prevenció i (auto)cura, i debateu entorn als elements, tant individuals com socials i culturals que poden tenir influència en el seu ús, coneixement i procés de tria. El debat o reflexió pot girar entorn a l'accés a la informació, les emocions i afectivitat vinculades, els tabús i mites, violències sexuals o desigualtats en les relacions, en funció dels interessos o dubtes manifestats pel grup.

Sessions següents

5. Proposeu a l'alumnat que, per grups, triïn un mètode concret i s'encarreguin de realitzar una tasca d'autoconeixement i exploració d'informació sobre aquest mètode per tal de presentar-lo al grup amb posterioritat. Fomenteu que la recerca no es limiti a la xarxa, sinó que podeu oferir un marge de temps prou ampli per facilitar que els grups puguin preguntar a altres entorns, com el familiar, farmàcies properes, serveis d'atenció de salut, etc., per fomentar l'esperit crític.
6. Es pot donar, si es considera adient, certes indicacions entorn a la informació útil, com a guió del treball. Algunes indicacions poden ser les següents:
  - *Informació general d'ús*
  - *On es pot obtenir i preu*
  - *Utilitats concretes (prevenció embaràs, prevenció ITS)*
  - *En quines pràctiques s'utilitzen*
  - *Responsabilitat d'utilitzar-lo*
7. Després de cada sessió, comenteu la informació i coneixements aportats pel grup. D'una banda, en aquells de caire tècnic, en referència a dades concretes, caldrà contemplar els recursos i la informació obtinguda, així com les fonts de les quals s'ha extret, posant l'èmfasi en la necessitat de trobar fonts reals i contrastables. D'altra banda, aquelles dades de caràcter reflexiu, en relació amb les responsabilitats, negociació, etc., és important que remetin a una conscienciació i posicionament global a l'aula, des del suport mutu, el respecte i el compromís en contra de la reproducció de desigualtats.

Com ha d'intervenir l'equip docent?

La informació, dubtes o curiositats entorn als mètodes barrera i anticonceptius és molt àmplia, de manera que caldrà oferir un espai prou flexible al grup per poder recollir les seves inquietuds al respecte. Si bé aquesta activitat és de caire introductori, caldrà que sigui prou plàstica per adaptar-se a necessitats observades i, per tant, oferir una mirada atenta per saber-les identificar si el grup no és capaç d'expressar-les de forma clara o directa.

Així mateix, l'equip docent s'haurà de presentar en un rol d'acompanyant cap al grup-classe, tant a nivell grupal com individual, perquè pugui ser identificat com a referent en cas de dubte o necessitat específica entorn a la temàtica, tant en clau preventiva com assistencial. Per aquest motiu, la formació i actualització de l'equip docent haurà de ser permanent i continuada, amb l'objectiu d'oferir un grau de coneixement alt i una informació eficaç al grup.

Recursos

Informació

- ▶ *Protocol d'activitats preventives i de promoció de la salut a l'edat pediàtrica*. Departament de Salut, Generalitat de Catalunya, 2008.
http://salutpublica.gencat.cat/web/.content/minisite/aspcat/promocio_salut/infancia-i-adolescencia/02infancia-amb-salut/protocol-infancia-amb-salut.pdf
- ▶ *Salut sexual i reproductiva*. Centre de documentació en salut pública.
<https://www.diba.cat/web/centre-documentacio-salut-publica/salut-sexual-i-reproductiva>
- ▶ Parra, N. *Sexualidad. Cuerpos, identidades y orientaciones*. Instituto Canario de Igualdad, Gobierno de Canarias, 2018.
http://www.gobiernodecanarias.org/cmsgobcan/export/sites/iciigualdad/_galerias/ici_documentos/documentacion/Guia_Sex_4_CIO.pdf
- ▶ García, M., Lozano, M., Martín, A. *La salud de las mujeres, ¿Diferente o desigual?* Instituto Andaluz de la Mujer. Consejería de Igualdad, Políticas sociales y Conciliación. Escuela andaluza de salud pública, Consejería de Salud y Familias, 2018.
https://www.easp.es/wp-content/uploads/2019/05/000_la-salud-de-las-mujeres_DIGITAL-1.pdf
- ▶ *ITS: Infeccions de transmissió sexual. Revisa les teves creences*. Conselleria de Salut i Consum. Direcció General de Salut Pública i Participació.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD42150.pdf>
- ▶ *Quaderns de salut. Infeccions de transmissió sexual (ITS)*. L'Associació de Drets Sexuals i Reproductius.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/DD9284.pdf>
- ▶ *Salut sexual*. SIDA STUDI.
<http://salutsexual.sidastudi.org/>
Espai web amb material didàctic i informatiu d'interès entorn a la salut sexual i reproductiva.

Material pedagògic

- ▶ *Infeccions de transmissió sexual. Sexe Joves*. Departament de Salut, Generalitat de Catalunya.
http://sexejoves.gencat.cat/ca/temes/infeccions_de_transmissio_sexual/

- ▶ *Coneixement del teu cos*. Sexe Joves. Generalitat de Catalunya.
http://sexejoves.gencat.cat/ca/temes/coneixement_del_teu_cos/
- ▶ *Mètodes anticonceptius*. Centre Jove d'Atenció a les Sexualitats
<http://centrejove.org/ambits/metodes/>
- ▶ *L'autocura*. Llista de reproducció. Oh My Goig! Betevé, 2017.
<https://youtube.com/playlist?list=PLczouflaV-zYhFcdgQJec8OyZSDh1Flbx>
- ▶ *Treu-li suc, a la sexualitat*. SIDA STUDI; CJAS (Centre Jove d'Anticoncepció i Sexualitat); Creación Positiva; Stop Sida; Àrea de Salut Pública, 2007.
<http://salutsexual.sidastudi.org/resources/inmagic-img/dd6872.pdf>

Ús conscient del llenguatge

A continuació, presentem un llistat de paraules i conceptes clau per facilitar la lectura dels eixos i continguts dels dossiers.

Més enllà del contingut substantiu d'aquestes paraules, volem posar un èmfasi especial al caràcter polític i transformador de la realitat que suposa el llenguatge i el seu ús. Així, totes es deriven d'un posicionament polític en clau feminista que defineix i emmarca una realitat i simbologia concretes, fet que permet anomenar, visibilitzar i resignificar tot allò que contribueix i promou una societat justa, igualitària, lliure i diversa.

Adultisme: Generalment, la nostra societat acompanya la imatge o la idea de l'adolescent amb una sèrie de mites i prejudicis que s'avancen a les vivències, necessitats i preocupacions reals del jovent respecte a la sexualitat i la seva complexitat.

Amor romàntic: El model d'amor romàntic es basa en la idealització de la parella i en els estereotips i els rols tradicionals de gènere. L'amor romàntic és una construcció social que ens diu què és enamorar-se i què hem de sentir, a partir d'una sèrie de mites que poden arribar a justificar violències i relacions insanes: la mitja taronja, la fidelitat i exclusivitat, la possessió de l'altra persona, etc. Sobretot, l'amor romàntic contempla les parelles heterosexuales, invisibilitzant altres preferències sexuals i accentua el paper diferencial i estereotipat de dones i homes.

Autocura: L'autocura s'entén, tal com ho descriu la mateixa paraula, com l'exercici de la cura del benestar propi. Cal tenir present però, que aquest *auto* i aquest *propi* no remeten a una concepció individual del benestar i interpel·len també la cura de l'espai relacional i de totes les persones que en formen part. Autocura és, doncs, cuidar-se des de la responsabilitat de construir espais saludables que contemplin la salut de manera integral: física, psicoemocional i social.

Biaix de gènere: Inclinació o alteració en base a prejudicis i predileccions que es justifiquen per la condició de gènere.

Binarisme de gènere: Concepció, pràctiques i sistema d'organització social que parteix de la idea que només hi ha dos gèneres en les societats, femení i masculí, assignats a les persones en néixer, com a homes (biològicament: mascles de l'espècie humana) i com a dones (biològicament: femelles de l'espècie humana), i sobre els quals s'ha sustentat la discriminació, exclusió i violència en contra de qualsevol diversitat d'identitat, expressió i experiència de gènere.

Binarisme sexual: Es refereix a la mirada tradicional que no reconeix la possibilitat que hi hagi maneres noves d'interpretar el gènere i també el sexe. Des de el binarisme es reconeixen només les categories *home* i *dona*.

Capacitisme: Es tracta d'una forma de discriminació i prejudici social contra les persones amb discapacitat funcional. Alguns exemples són els espais públics no accessibles, també els transports o el fet de subestimar les capacitats i habilitats de les persones que aparentment tenen una discapacitat.

Consentiment - Desig: Acord explícit per participar en una activitat sexual. Actualment, els moviments feministes proposen parlar de *relacions acordades*, perquè la paraula *consentiment* per si sola implica que el subjecte no és qui decideix de fer l'acció, sinó que accedeix a la petició des de la coerció de les violències invisibles i amb actitud passiva i subjecte que no desitja. És fonamental vincular desig i consentiment en el moment d'acordar activitats sexuals.

Cultura de la violació: Creences i construccions culturals i socials instaurades en l'imaginari col·lectiu que normalitzen i justifiquen les agressions i violències sexuals cap a les dones. Aquestes creences responsabilitzen les persones que les pateixen sense posar el focus en qui les exerceix ni en el sistema patriarcal que les permet i alhora les perpetua.

Desigualtats de gènere: Els dos gèneres tradicionalment reconeguts –masculí i femení– pretenen definir-nos a totes les persones i van molt més enllà arribant a dividir en aquestes dues categories: activitats, esports, emocions, sectors professionals, etc., en definitiva, àmbits de la vida. En tots els casos la categoria *masculí* té un prestigi i valor social més alt que la categoria *femení*.

Desigualtats i violències estructurals: Construïm les nostres relacions sobre estructures asimètriques de poder, que transformen les diferències en desigualtats. El racisme i el masclisme són exemples de violències sistèmiques que es perpetuen a través dels diferents discursos dels mitjans, la publicitat, l'educació, la institució mèdica, l'amor romàntic i de totes les formes de violència quotidianes que hem incorporat de manera inconscient.

Desnaturalitzar el gènere: Ens parla de trencar amb la creença que la construcció de social de gènere en realitat té una base bio/gènetica que ens porta a homes i dones a ser diferents per "naturalesa". Aquesta interpretació errònia fa referència als rols, actituds i comportaments que se suposa ens venen donats per haver nascut amb un determinat aparell genital.

Diversitat funcional: En el model social aprovat es continua parlant de discapacitat i discapacitat intel·lectual. El concepte de diversitat funcional –intel·lectual o cognitiva– pretén enfocar-se en les diferències de maneres de fer, moure's, pensar i de viure de les persones. Es defineix com la manca parcial o total d'un membre o la possessió d'un membre, òrgan o mecanisme del cos que té un funcionament diferent. És, per tant, un concepte referit al pla corporal de l'individu. Aquesta afirmació sobre diversitat funcional ens explica que és l'entorn el que limita les persones i el seu accés a la societat, és a dir, que la discapacitat està en l'entorn, no en la persona. D'aquí extraïem una qüestió bàsica, cal donar el protagonisme a les persones com a subjectes de drets i no com a objectes d'assistència i rehabilitació i, per tant, que aquestes siguin plenament capaces de prendre decisions d'igualtat d'oportunitats en tots els espais de la societat. El fet que aquesta definició no reculli les diferents tipologies de diversitat assenyalava totes les

persones com a diferents i també les unes en relació amb les altres, i que podem tenir diversitats funcionals al llarg de la nostra vida.

Diversitat: La diversitat és una particularitat de tots els éssers humans, i per tant també dels grups humans, fet que la converteix en un aspecte transversal a la realitat social, cultural i educativa. I és en aquest sentit que podem dir que tots els éssers humans som diferents i singulars. La diversitat és diversa en si mateixa, i per tant l'única normalitat és ser persones diverses.

Dret al propi cos: Als anys 70, el moviment feminista formula el concepte de Drets Sexuals i Reproductius de les Dones com el dret d'aquestes a controlar el seu cos, regulant-ne la seva sexualitat i capacitat reproductiva sense imposicions, coercions o violència per part dels homes i el sistema heteropatriarcal.

Drets Sexuals i Reproductius (DSiR): Són un conjunt de drets humans que garanteixen que les persones puguin viure en llibertat i sense violència. Suposen el poder expressar i gaudir dels nostres cossos, les nostres sexualitats, dels nostres desitjos i plaers lliures de tot tipus de violències i discriminacions. També impliquen garantir la salut sexual entesa com un estat de benestar físic, emocional, mental i social en relació a la sexualitat.

Esfera pública i privada: Històricament, l'àmbit privat ha estat aliè a la política, i això ha permès que es desenvolupin les relacions de poder que fomenten la base de les estructures de dominació de l'àmbit públic. La consciència i superació de la dicotomia públic/privat pot contribuir a l'abordatge col·lectiu i estructural de les desigualtats de gènere que d'una altra manera s'entendrien com a individuals i aïllades.

Estereotips de gènere: La diferenciació sexual facilita el manteniment dels anomenats estereotips de gènere, clixés entorn al fet de ser dona o home, comportaments, actituds i expectatives en funció del sexe de la persona. En aquest sentit, cal evidenciar, prèviament, que vivim en una societat que, encara avui, es caracteritza per ser androcèntrica i patriarcal, és a dir, que situa allò que és masculí com a prioritari, com si fos més important, com a norma, i es genera així una jerarquització de les persones en funció del seu sexe i subordinant el model femení al masculí. Cal evidenciar que els estereotips de gènere afecten totes les persones perquè limiten les possibilitats, de dones i homes, a desenvolupar-se individualment a partir de les seves inquietuds, interessos, motivacions i sentiments.

Expressió de gènere: És la manifestació del gènere de la persona. Pot incloure la forma de parlar, manera de vestir, comportament personal o interacció social, modificacions corporals, entre altres aspectes. Constitueix les expressions del gènere que viu cada persona, ja sigui de forma imposada, acceptada o assumida.

Famílies: De models familiars o unitats bàsiques de convivència n'hi ha molts i molt diversos. Actualment, la família heteroparental tradicional ja no és l'únic model familiar acceptat, ni tampoc, en molts contextos, és el majoritari. Hi ha famílies monomarentals, triparentals, homomarentals, famílies extenses, centres d'acolliment, cocriança, etc. Generalment, identifiquem com a família el nucli de persones més properes amb qui vivim i que desenvolupen un rol de criança, educatiu, afectiu i transmissor de valors.

Hegemonia i contrahegemonia cultural: L'hegemonia cultural respon a un sistema de valors morals i socials dominants i àmpliament acceptats per una societat. La contrahegemonia és la resposta generadora i creativa de cultura i valors en contraposició a la cultura dominant.

Heteronormativitat: Expectativa, creença o estereotip que totes les persones són, o han de ser, heterosexuales, o que aquesta condició és l'única natural, normal o acceptable; és a dir, que només l'atracció eròtica afectiva heterosexual i les persones heterosexuales, o que siguin percebudes com a tals, viuen una sexualitat vàlida èticament, o legítimament, socialment i culturalment.

Heteropatriarcat: És un sistema de poder establert en base a un model de dominació masculina. És un sistema sociopolític que justifica i promou la superioritat de l'home i l'heterosexualitat vers la dona i la resta d'orientacions sexuals.

Hipersexualització i cosificació: És l'ús que es fa d'una dona en particular, del concepte de dona o de la seva imatge per a finalitats del plaer estètic i sexual masculí, sense fer referència ni a la seva capacitat racional ni a la seva dignitat humana. La publicitat, les pel·lícules, la música, etc., presenten les dones –i les nenes també– com a objectes exposats i explotats, carregades d'un sentit sexual sobrepassat que les deshumanitza i les tracta des de i amb violència sexual masclista.

Identitat de gènere: Percepció subjectiva que cada persona té en relació amb el seu propi gènere, que podria o no coincidir amb les seves característiques sexuals.

Identitat sexual: Percepció que cada persona té de si mateixa pel que fa a la seva pròpia avaluació de les característiques físiques o biològiques, la percepció psicològica del gènere i els rols i normes socials. És la suma de diferents plans; biològics, ambientals i psicològics.

Interseccionalitat: La interseccionalitat assenyalava com diferents fonts estructurals de desigualtat i discriminació –per raó de gènere, preferència sexual, ètnia, classe, capacitats, etc.– són inseparables i indistingibles entre si i mantenen relacions recíproques, i configuren així un sistema estructural d'opressió. Entenem que la mirada interseccional ha d'estar present en qualsevol anàlisi del nostre entorn per tal d'entendre'n la complexitat, el sistema de privilegis vinculats i per poder subvertir les relacions de poder específiques. Es tracta d'un enfocament teòric que subratlla que totes les categories socials, algunes ja esmentades, estan construïdes i interrelacionades.

Justícia global: Té per objectiu la transformació de les relacions de poder que generen desigualtats, mitjançant –entre d'altres estratègies– la coeducació per a una ciutadania global.

Justícia relacional: Es refereix a la convivència, en una societat organitzada segons unes normes de civisme que pauten les conductes de les persones i que fixen els criteris pels quals es considera que la persona n'és membre. La comunicació, el respecte, la promoció de la igualtat, l'acceptació de la diversitat,

etc., faciliten la promoció social de les persones i una millor convivència en comunitat. També, en les relacions de reciprocitat, és a dir, en la xarxa o xarxes socials de les quals disposa una persona en la seva vida quotidiana; i en l'accés, el manteniment i les condicions d'aquestes xarxes i dels vincles comunitaris. Les xarxes socials o de proximitat són pilars de la inclusió social.

La construcció social del gènere: Es refereix als atributs que socialment, històricament, culturalment, econòmicament, políticament i geogràficament, entre altres, han estat assignats als homes i a les dones. S'utilitza per referir-se a les característiques que, social i culturalment, han estat identificades com "masculines" i "femenines", les quals abasten des de les funcions que històricament s'han assignat a un o altre sexe (proveir vs. tenir cura), les actituds que en general se'ls imputen (racionalitat, fortalesa, assertivitat vs. emotivitat, solidaritat, paciència), fins a les formes de vestir, caminar, parlar, pensar, sentir i relacionar-se.

LGTBfòbies: Rebuig, discriminació, invisibilització, burles i altres formes de violència basades en prejudicis, estereotips i estigmes cap a lesbianes, gais, transvestits, transsexuals, transgènere, bisexuals, intersexuals, queer, asexuals i més, o que són percebudes com a tals. Formen part de les violències masclistes.

Normativitat i normalitat: En la recerca de la *desnaturalització* del vincle binari sexe-gènere, hem d'identificar la càrrega de la construcció social d'aquest procés i poder trencar amb el concepte de normalitat com un fet que succeeix per "naturalesa" quan naixem, com també el concepte de normativitat com una cosa que ens oprimeix perquè ens determina. La normativitat en relació al gènere fa referència a la limitació en el voler ser i voler mostrar i ens proporciona missatges constants del que és correcte i del que és incorrecte segons la norma del binarisme sexe-gènere heterosexual. La normativitat és el procés individual i col·lectiu de normalitzar la norma, creure-la com un fet inamovible i "natural". Però, recordem que la norma està construïda socialment i per això pot ser transformada col·lectivament i transgredida individualment.

Performar el gènere (expressió de gènere): Exercir, de forma voluntària, la llibertat d'interpretar el gènere com cadascú vulgui. De forma personal i fluïda. Ens remet a la plasticitat del concepte gènere i apel·la a la legitimitat de la deconstrucció individual d'aquest concepte.

Plaer: Quan parlem de sexualitat parlem de la recerca del plaer i les sensacions estimulants que podem experimentar a través dels sentits (tacte, oïda, olfacte, vista i gust), els desitjos, les fantasies, les emocions, etc. També a través d'un òrgan molt important: el cervell, que és l'òrgan que interpreta en cada moment si allò que estem experimentant ens agrada o no. Tanmateix, la reivindicació del plaer per part del moviment feminista és l'eix polític simbòlic amb el qual es defensa la vida, la llibertat i la integritat corporal i humana, el gaudi dels drets, la visibilitat dels cossos diversos i les seves vivències.

Preferències sexuals: Capacitat de cada persona de sentir una atracció eròtica, afectiva, emocional o amorosa per persones d'un gènere diferent al seu, o del seu mateix, o de més d'un gènere o d'una identitat de gènere, així com la capacitat de mantenir-hi relacions íntimes i sexuals.

Privilegi: El privilegi és un dret o una immunitat concebuda com a benefici, avantatge o favor especial. Hi ha privilegis racials, de gènere (i identitat), privilegis heterossexuals, privilegis econòmics, privilegis de capacitat física, privilegis educatius, privilegis religiosos i la llista continua. Gairebé totes les persones, especialment en el món desenvolupat, tenim alguna cosa que les altres no tenen, és a dir, tenim privilegis.

Rols de gènere: Els rols de gènere fan referència al conjunt d'expectatives de comportaments i formes de ser i actuar associades a una identitat de gènere binària (dona o home), sovint assignada a partir de la diferència sexual genitat en néixer (binarisme sexual).

Salut integral: S'entén per salut integral la construcció del concepte de salut i l'abordatge des d'una mirada tridimensional, que contempla no només l'estat del cos i el benestar físic, sinó també la dimensió psicològica i emocional i la dimensió social (societats, cultura, economia, desigualtats, etc.) i relacional. Aquest ús del terme salut coincideix amb la definició que en fa l'OMS (Organització Mundial de la Salut) i pretén allunyar-se d'una comprensió de la salut basada en la presència o absència de malaltia orgànica.

Salut sexual i reproductiva: Aplicant la definició de salut integral, la salut sexual i reproductiva es concep com l'estat de benestar físic, psicoemocional i social aplicat a l'àmbit de la sexualitat i la reproducció. Com que la salut també és social i, per tant, també és política, la garantia dels Drets Sexuals i Reproductius és fonamental per a la promoció d'un bon estat de salut. Així, la salut sexual i reproductiva també contempla l'obtenció de plaer i satisfacció del desig com a factor protector d'una sexualitat saludable i considera tota forma de violència com una vulneració dels drets humans i un atemptat contra la salut.

Sexualitat: La sexualitat és un procés que comença en el moment de néixer i es va construint al llarg de tota la vida. A més a més, és essencial en el nostre desenvolupament com a persones. Tenim el dret a descobrir-la, a viure-la i expressar-la de la manera que vulguem fer-ho, a partir de nosaltres mateixes i mateixos i a partir de relacions igualitàries. Es tracta de la recerca del plaer a través del cos i de tota la personalitat; la sexualitat és també un mitjà d'aproximació a una altra persona, és comunicació i ens permet gaudir a soles o en companyia d'emocions i sensacions.

Sobirania corporal: La sobirania corporal té com a objectiu que les persones tinguin el control dels cossos i les sexualitats de les persones, alliberades de tot tipus d'opressions, relacions de poder, mandat binari de gènere i, per tant, també de discriminacions i violències heteropatriarcales i des de la institució. És un concepte que va més enllà de la defensa dels Drets Sexuals i Reproductius a nivell individual, entenent que es tracta d'un exercici emancipador des de la col·lectivitat i comunitat.

Violència sexual a la infància i l'adolescència: Qualsevol aproximació física o virtual de caràcter sexual cap a un infant o un adolescent en una relació de desigualtat. La dominació pot prendre formes molt diverses, sense que aquesta sigui fàcilment identificable. En aquestes etapes evolutives i sobretot quan hi ha vincles afectius ja existents, la violència sexual en la infància i adolescència pot ser més difícil d'assenyalar. S'entén que aquest tipus de violència forma part de la mateixa lògica estructural que permet perpetuar les violències masclistes.

Violències masclistes: La violència que pateixen les dones i les persones LGTBI com a conseqüència de viure en una societat masclista. Les violències masclistes poden aparèixer en diversos àmbits (a la parella, a casa, a la feina, al centre escolar, en una festa...) i en diferents formes (física, verbal, sexual, etc.).

